

Rikosseuraamusviraston monisteita 2 / 2006

Lähisuhdeväkivaltaan liittyvä toiminta vankeuden aikana

Työryhmän mietinö

14.3.2006

RIKOSSEURAAMUSVIRASTOLLE

Perheväkivalta nousi esille erityisesti STAKESin käynnistämän, naisiin kohdistuvan väkivallan ehkäisyprojektin myötä. Vankeinhoidon tehtävänä on vaikuttaa uusintarikollisuutta ehkäisevästi, mihin myös lähisuhdeväkivaltaa ehkäisevä työ liittyy. Vankeinhoidossa aloitettiin lähisuhteissaan väkivaltaisten miesten auttamiseen tarkoitetun interventiomallin suunnittelu STAKESin projektiin liittyen. Tässä ns. MOVE! -projektissa oli haastateltu syyskuun 2003 loppuun mennessä 67 vankia, joilla oli parisuhde. Heistä valtaosan arvioitiin käyttäneen fyysistä tai henkistä väkivaltaa parisuhteessaan. Lähisuhdeväkivallan yleisyydestä vankien keskuudessa kertoo myös se, että lähestymiskieltoon tuomittuja vankeja on vankiloissa noin 60–80. Vankilat tarkastavat lähestymiskiellot poliisilta mm. poistumislupa-asioita käsiteltäessä. Vuosina 2004-2005 lähisuhdeväkivallan puheeksiottaviin haastatteluihin on osallistunut noin 80 vankia.

Lähisuhdeväkivaltaa vankien keskuudessa ei ole tähän mennessä arvioitu systemaattisesti. Rikosseuraamusviraston perhetyöryhmä esitti, että vankeinhoitolaitoksessa kehitettäisiin lähisuhdeväkivaltaa vähentävää toimintaa yhteistyössä alan asiantuntijoiden kanssa. Rikosseuraamusvirasto kutsui tämän vuoksi 21.1.2004 pidettyyn keskustelutilaisuuteen Suomen mielenterveysseuran toiminnanjohtajan Pirkko Lahden, ylikomisario Mikko Lampikosken, Turun yliopiston sosiaalityön professori Leo Nyqvistin, Oulun ensi- ja turvakodin perheterapeutti Hannu Säävälän sekä Naisjärjestöjen Keskusliiton pääsihteeri Leena Ruusuvooren. Käydyssä keskustelussa työryhmän perustaminen nähtiin aiheelliseksi ja Rikosseuraamusviraston pääjohtaja Markku Salminen asetti 14.6.2004 työryhmän selvittämään vankeinhoitolaitoksen roolia ja vankeuden aikana tehtäviä toimenpiteitä lähisuhdeväkivallan vähentämiseksi. Työryhmän toimeksiannossa oli kuusi tehtävää.

Toimeksianto

1. Ongelman määrittely ja rajaukset. Työryhmän tuli määritellä käsittelemänsä lähisuhdeväkivallan ilmenemismuodot.
2. Ongelman kartoitus vankien keskuudessa. Työryhmän tuli teettää selvitys, paljonko lähisuhdeväkivaltaa esiintyy vankien keskuudessa. Työryhmän oli pyrittävä arvioimaan julkisen, asiakirjoista selville saatavan tiedon avulla lähisuhdeväkivallan määrä sekä myös piilevän lähisuhdeväkivallan määrä.
3. Lähisuhdeväkivallan selvittämiskäytännöt vankiloissa ja vankien sijoittelutoiminta. Työryhmän tuli selvittää, miten vankien lähisuhdeväkivalta, tapaamiskiellot ja muut väkivaltakäyttäytymiseen vaikuttavat tiedot kirjataan sijoittajayksiköissä ja vankiloissa sekä se miten näiden tietojen tulisi vaikuttaa vankisijoitteluun? Työryhmän tuli antaa ehdotus sekä selvittämisen- ja kirjaamiskäytäntöjen että sijoittelutoiminnan kehittämisestä.
4. Ongelmaan vaikuttaminen. Työryhmän tuli selvittää minkälaisilla toimintaohjelmilla lähisuhdeväkivaltaan voidaan vaikuttaa? Työryhmän oli tehtävä kartoitus Suomessa ja Suomeen verrattavissa olevissa maissa käytössä olevista lähisuhdeväkivaltaan suunnatuista toimintaohjelmista ja tehtävä ehdotus käyttöön otettavista ohjelmista.
5. Esiin tulleen lähisuhdeväkivallan huomioiminen vankien tapaamisten ja poistumislupien yhteydessä. Työryhmän oli tehtävä esitys käytännöistä, joilla

varmistetaan, että tiedot vangin harjoittamasta lähisuhdeväkivallasta ja hänelle mahdollisesti määrätystä tapaamiskiellosta ovat käytävissä poistumisluvista ja tapaamisista päätettäessä. Työryhmän oli pohdittava myös menettelytapoja, joilla tieto poistumisluvasta voidaan ilmoittaa väkivallan uhrille ja lähestymiskiellon kohteelle.

6. Vapautumisvaiheen toimenpiteet. Työryhmän oli arvioitava lähisuhdeväkivallan ja lähestymiskiellojen vaikutukset mm. ehdonalaisen vapauden valvontaan sekä mahdollisuus järjestää vankeuden jälkeisiä lähisuhdeväkivaltaan kohdennettuja toimintaohjelmia yhteistyössä sidosryhmien kanssa. Lisäksi työryhmän oli arvioitava ilmoitusmenettelyjä vapautumisen yhteydessä.

Työryhmän organisoituminen ja toiminta

Työryhmän puheenjohtajana toimi vankeinhoitojohtaja Arto Kujala ja sihteerinä erityisasiantuntija Outi Honka sekä erikoissuunnittelija Margit Kyngäs Rikosseuraamusvirastosta. Työryhmän jäseniksi kutsuttiin johtaja Jari Hautamäki Lyömätön linja Espoossa - toiminnasta, projektipäällikkö Sirkka Perttu Helsingin yliopistolta, pääsihteeri Leena Ruusuvoori Naisjärjestöjen keskusliitosta, komisario Pekka Korhonen Helsingin kihlakunnan poliisilaitokselta, johtaja Päivi Hannula Kriminaalihuoltolaitoksesta, erikoissuunnittelija Kimmo Hypén Rikosseuraamusvirastosta, erityisasiantuntija Vuokko Karsikas Rikosseuraamusvirastosta, johtaja Pasi Oksa Konnunnuon vankilasta, psykologi Liisa Riittinen Mikkelin vankilasta, johtaja Maija Roiha Pyhäselän vankilasta sekä apulaisjohtaja Pentti Törmälä Kuopion vankilasta. Työryhmän puheenjohtaja Arto Kujala siirtyi toisen työnantajan palvelukseen kesäkuussa 2005, viimeisessä työryhmän kokouksessa marraskuussa 2005 puheenjohtajana toimi Kimmo Hypén.

Työryhmä kokoontui yhdeksän kertaa ja kuuli asiantuntijoina Rikossentorjuntaneuvoston suunnittelijaa Jukka-Pekka Takalaa, ylikonstaapeli Anneli Aunolaa sekä Lyömättömän linjan työntekijöitä. Vankiloissa toimintaohjelmiin erikoistuneilta psykologeilta, Pertti Hakkaraiselta (Helsingin vankila) ja Arja Konttilalta (Lounais-Suomen vankila) pyydettiin arviota siitä, voitaisiinko lähisuhdeväkivaltaan vaikuttaa vankiloissa nykyisin käytössä olevilla toimintaohjelmilla.

Työryhmä jakaantui toisessa kokouksessaan neljään jaokseen, joista ensimmäinen oli tutkimusjaos. Tutkimusjaos kuuli tutkijoita Markku Heiskasta ja Minna Piispaa tutkimuslomakkeen suunnitteluvaiheessa. Tutkimusjaoksen jäsen Margit Kyngäs laati tutkimuslomakkeen. Kyngäs ja Hypén haastattelivat keväällä 2005 valtaosan tutkimukseen osallistuneista vangeista. Toinen jaos oli poistumislupajaos, kolmas jaos vapautumisvaiheen jaos ja neljäs ohjelmajaos. Ohjelmajaos kokoontui työryhmän kokousten lisäksi neljä kertaa.

Raportin rakenne

Raportin johdannossa esitetään toimeksiannon tausta ja perustelut työryhmän asettamiselle sekä kuvataan toimeksiannon mukaisesti lähisuhdeväkivallan yleisyyttä sekä vakavuutta tutkimuskirjallisuuden ja poliisin tilastojen avulla. Lähisuhdeväkivaltaan on viimeisen kymmenen vuoden aikana kiinnitetty merkittävästi aiempaa enemmän huomiota. Raportti ei pyri kattavaan lähisuhdeväkivaltaa esittelevään tutkimukseen. Raportissa esitettyjä toimenpide-ehdotuksia ja

tutkimustuloksia vankeuden aikana tehtävästä perhekeskeisestä työstä ja väkivaltaisten miehille tarkoitetuista ohjelmista on esitetty myös 30.9.2003 luovutetussa perhetyöryhmän mietinnössä.

Raportin rakenne noudattaa työryhmän saamaa toimeksiantoa. Jokaista toimeksiannon kohtaa vastaa raportissa oma lukunsa. Raportin ensimmäisessä luvussa esitellään käytetyt käsitteet ja rajataan toimeksianto koskemaan ehdottomaan vankeusrangaistukseen tuomittuja henkilöitä. Keväällä 2005 toteutetun 250 vangin kysely- ja haastattelututkimuksen tulokset esitellään raportin toisessa luvussa. Nykyiset käytännöt ja ohjelmat on esitetty luvussa 3. Kolmessa seuraavassa luvussa selvitetään, mitä mahdollisuuksia on vähentää lähisuhdeväkivaltaan syyllistyneiden vankien riskiä syyllistyä väkivaltakäyttäytymiseen sekä vankeusaikana että vapautumisen jälkeen.

Työryhmän suositukset on esitetty jokaisen luvun yhteydessä kursivoituna ja raportin viimeisessä seitsemännessä luvussa ne on koottu yhteen. Työryhmän tuli jättää raporttinsa 30.5.2005 mennessä. Työryhmä pyysi ja sai jatkoaikaa maaliskuun 2006 loppuun saakka. Saatuaan tehtävän valmiiksi työryhmä jättää kunnioittavasti mietintönsä Vankeinhoitolaitoksen pääjohtajalle.

Helsingissä 14. päivä maaliskuuta 2006

Kimmo Hypén
Jari Hautamäki
Pekka Korhonen
Sirkka Perttu
Maija Roiha
Pentti Törmälä
Outi Honka

Päivi Hannula
Vuokko Karsikas
Pasi Oksa
Liisa Riittinen
Leena Ruusuvoori
Margit Kyngäs

Rikosseuraamusvirastolle.....	1
Johdanto.....	6
1. Ongelman määrittely ja rajaukset.....	11
1.1. Mikä on väkivaltaa?	11
1.2. Parisuhdeväkivalta, perheväkivalta, lähisuhdeväkivalta.....	12
2. Vankien lähisuhdeväkivalta.....	13
2.1. Käsitteet ja menetelmät	13
2.2. Tutkimustehtävä, otos, aineistot ja menetelmät.....	14
2.3. Rikokset, väkivaltarikokset ja väkivallan vaikutukset	18
2.4. Väkivaltarikoksiin syyllistyneiden taustat	19
2.5. Väkivallan vähättely, hallintakeinot ja koettu avun tarve.....	21
2.6. Yhteenveto.....	22
3. Lähisuhdeväkivallan selvittämiskäytännöt vankiloissa	24
3.1. Lähisuhdeväkivallan arviointi sijoittajayksiköissä.....	24
3.2. Arviointien kehittämistarpeet.....	26
4. Ongelmaan vaikuttaminen.....	27
4.1. Miten yhteiskunta puuttuu lähisuhdeväkivaltaan?.....	27
4.2. Hyviä käytäntöjä palveluohjauksessa.....	28
4.3. Väkivaltaisesti käyttäytyvien miesten kanssa tehtävä työ	29
4.4. Lähisuhdeväkivaltainterventioiden arviointia	31
4.5. Ohjelman käynnistämisessä huomioitavia tekijöitä.....	32
4.6. Johtopäätökset ohjelmatoiminnan kehittämisestä	33
4.7. Ohjelmien vaikuttavuuskriteereistä (Kavemann, Beckmann, Rabe)	36
5. Lähisuhdeväkivallan huomioiminen vankien tapaamisten ja poistumislupien yhteydessä	37
5.1. Selvittämis- ja tiedottamiskäytännöt	40

6. Vapautumisvaihe.....	41
7. Toimenpide-ehdotukset vankien lähisuhdeväkivallan vähentämiseksi	43
7.1. Lähisuhdeväkivallan arviointi.....	43
7.2. Motivointi ja tiedottaminen.....	43
7.3. Ohjelmatoiminta.....	44
LÄHTEET.....	45

JOHDANTO

Lähisuhdeväkivalta on vakavaa

Euroopan neuvosto on todennut, että lähisuhdeväkivalta on merkittävin syy 16–44-vuotiaiden naisten kuolemiin tai vammautumisiin. Lähisuhdeväkivalta aiheuttaa enemmän kuolemia ja vammautumisia kuin syöpä tai liikenneonnettomuudet. Vuonna 1997 Suomen hallitus hyväksyi tasa-arvo-ohjelman, jonka yhteydessä toteutettiin viisivuotinen väkivallan ehkäisyprojekti. Naisiin kohdistuvan väkivallan vähentäminen on myös vuonna 2004 vahvistetun sisäisen turvallisuuden ohjelman sekä Kansallisen väkivallan vähentämisen ohjelman tavoitteena. Sosiaali- ja terveysministeriössä on meneillään vuoteen 2007 ulottuva lähisuhde- ja perheväkivallan ehkäisemiseen suunnattu toimintaohjelma.

Eurooppalaisessa yhteydessä Suomen suurimpia ihmisoikeusongelmia on nimenomaan lähisuhdeväkivalta. Jos lähisuhdeväkivaltaa tarkastelee yhteiskunnan näkökulmasta, on kyse myös kustannuksista. Vuonna 2000 tehdyn tutkimuksen "Väkivallan hinta" mukaan naisiin kohdistuvan väkivallan välittömät yhteiskunnalle koituvat kustannukset olivat Suomessa vuonna 1998 noin 300 miljoonaa markkaa. Tutkimuksessa kustannukset jakaantuivat terveys-, oikeus- ja sosiaalisektoreille. Todellisuudessa naisiin kohdistuvan väkivallan kustannukset ovat kuitenkin vielä suuremmat, sillä vain kolmasosa naisista hakee apua virallista kautta.

Lähisuhdeväkivalta on yleistä

Vuonna 1997 julkaistussa rikosanalyysissä "Rikoksia kaupungissa" arvioitiin perheväkivallan yleisyyttä pahoinpitelyrikoksen tapahtumapaikan perusteella. Tutkimus koski Vaasan kaupunkia ajanjaksolla 1.9.1994–31.8.1995. Yksityisasunnossa tapahtuneista pahoinpitelyistä noin joka kolmannessa tapauksessa tekijällä ja uhrilla oli sama osoite. Kotihälytykset olivat muita hälytyksiä useammin tavallista vakavampia ja joka kolmas oli kirjattu törkeäksi pahoinpitelyksi. (Niemi, Sirén 1997). Vuonna 2005 kotihälytysten määrä kasvoi Helsingin Sanomien mukaan. Kotihälytykset eivät ole kaikki lähisuhdeväkivaltilanteita, mutta lähisuhdeväkivallan ilmoittamisen arvioidaan yleistyneen. Nimenomaan lähisuhdeväkivallaksi (perheväkivallaksi) luokiteltuja hälytyksiä oli vuonna 2005 kaikkiaan 17 131, joista rikosilmoitukseen johti 3 608. (HS 28.1.2006, Sisäministeriön tiedote 27.1.2006).

Suomessa ensimmäinen laajempi lähisuhdeväkivaltaa kartoittava tutkimus ilmestyi vuonna 1998. Tutkimuksen mukaan noin 40 prosenttia suomalaisista naisista on joutunut miehen fyysisen tai seksuaalisen väkivallan tai uhan kohteeksi ja Suomessa kuolee vuosittain noin 30 naista kotona tapahtuvan väkivallan uhreina. Nykyisen puolison tekemän fyysisen tai seksuaalisen väkivallan tai väkivallalla uhkailun kohteeksi oli joutunut 22 prosenttia tutkimushetkellä parisuhteessa eläneistä 18-74-vuotiaista naisista. (Heiskanen & Piispa 1998).

Lähisuhdeväkivallan tarkkaa määrää on vaikea arvioida

Piispan tutkimuksessa (2004) todetaan, että lähisuhdeväkivallan tutkimus alkoi Suomessa verrattain myöhään. Naisiin kohdistuvaa väkivaltaa on tutkittu lähinnä

elinolotutkimusten yhteydessä sekä yleisillä uhritutkimuksilla 1970-luvulta lähtien (Piispa 2004, 49-50).

Rikosten luokittelu on yksi tapa saada selville tiettyihin rikoksiin syyllistyneiden ja niistä seuraamuksiin tuomittujen määrä. Lähisuhdeväkivallan yleisyyden arvioimista vaikeuttaa yhdenmukaisten käsitteiden ja arviointimenetelmien puutteen lisäksi se, että lähisuhde-, parisuhde- tai perheväkivalta eivät ole käsitteitä, jotka olisi määritetty rikoslaisissa. Siten käsitteitä ei voi myöskään poimia Oikeusrekisterikeskuksen tuomiolauselmista eikä lähisuhdeväkivaltaan syyllistyneiden ja siitä ehdottoman vankeustuomion saaneiden määriä voida tilastoida. Kivivuori toteaa rikosten nimeämisen ja luokittelun olevan sosiaalinen konstruktio, johon vaikuttavat teon tahallisuus, vakavuus, rikosten tunnusmerkistöt ja tutkinnalliset tarpeet. Oikeuspoliittisesta näkökulmasta nimeäminen itsessään on tutkimuksen kohde. (Kivivuori 1999, 7, 17).

Lähisuhdeväkivallan yleisyyden arvioimista vaikeuttaa myös se, että kyseessä on väkivallan muoto, jonka uhrit eivät aina ole halukkaita ottamaan yhteyttä poliisiin. Rikokset eivät tule tällöin kontrolliviranomaisten tietoon eivätkä usein myöskään terveydenhuollon tai sosiaalityön ammattihenkilöiden tietoon. Poliisi nojautuu tekoa nimetessään toisaalta aikaisempaan käytäntöön ja arkiymmärrykseen, toisaalta laissa ilmoitettuihin rikoksen tunnusmerkistöihin. Poliisin rikosilmoitusjärjestelmään perheväkivalta otettiin käsitteenä vuonna 1997. Kategoriaa on kuitenkin rikosilmoitusten yhteydessä käytetty suhteellisen vähän. Nimeämiseen vaikuttavat myös tutkintaan liittyvät tekijät: teon nimeäminen tapon yritykseksi antaa poliisille mahdollisuuden käyttää pakkokeinoja, joita lievempi rikosnimike ei mahdollistaisi. Teon nimi voi myös muuttua prosessin aikana. Esimerkiksi tapon yrityksenä esitutkinnassa tutkittu rikos voi syyteharkinnassa muuttua törkeäksi pahoinpitelyksi (Aromaa 1998, 12; Kivivuori 1999, 7).

Lähisuhdeväkivaltatilanteissa sovellettavia lakeja ovat rikoslaki, lastensuojelulaki, poliisilaki sekä lähestymiskieltolaki. Rikoslain 20, 21, 25 ja 25 luvussa säädetään seksuaalirikoksista, henkeen ja terveyteen liittyvistä rikoksista, rauhan rikkomisesta ja vapautteen kohdistuvista rikoksista. Laki jakaa pahoinpitelyt kolmeen luokkaan: lievään, tavalliseen sekä törkeään pahoinpitelyyn. Lievä pahoinpitely on edelleen asianomistajan syytepyynnön alainen rikos. Pahoinpitely on silloin lievä, kun uhrille ei aiheudu näkyviä vammoja. Pahoinpitely ja törkeä pahoinpitely ovat aina yleisen syyttäjän alaisia rikoksia. Pahoinpitelystä tekijä voidaan tuomita sakkoihin tai vankeusrangaistukseen enintään kahdeksi vuodeksi. Törkeästä pahoinpitelystä seuraa aina vankeusrangaistus, joka on kestoaltaan kuudesta kuukaudesta kymmeneen vuoteen (Lehtinen 2002, 18).

Poliisilain 1. luvun perusteella poliisilla on velvoite toimia rikoksia ennaltaehkäisevästi. Oikeus- ja yhteiskuntajärjestyksen turvaaminen, yleisen järjestyksen ja turvallisuuden ylläpitäminen sekä rikosten ennaltaehkäiseminen, selvittäminen sekä esitutkintaan saattaminen voivat kaikki liittyä lähisuhdeväkivaltatilanteiden hoitamiseen. Poliisilaisissa säädetään myös yhteistyöstä muiden viranomaisten, mm terveys- ja sosiaaliviranomaisten kanssa. (Lehtinen 2002, 35).

Vuonna 1999 Suomessa tuli voimaan laki lähestymiskiellosta, joka voidaan määrätä erillään asuvien ihmisten välille. Lain tarkoituksena on ennaltaehkäistä rikoksia, parantaa uhkaa kokevien henkilöiden oikeusturvaa sekä mahdollistaa viranomaisten puuttuminen häirintään. Lähestymiskiellon rikkoja on mahdollista tuomita sakkoihin tai vankeuteen sellaisistakin teoista, jotka ilman lähestymiskielloa eivät ole rikoksia. (Lehtinen 2002, 41-42). Vuoden 2005 alusta lähestymiskieltolakia täydennettiin koskemaan myös samassa osoitteessa asuvia. Perheen sisäinen lähestymiskiello

mahdollistaa paremman puuttumisen lähisuhdeväkivaltatilanteisiin. Perheen sisäinen lähestymiskiello voi kestää kolme kuukautta kerrallaan ja sen määrää käräjäoikeus tai kiireellisissä tapauksissa pidättämiseen oikeutettu virkamies (Laki lähestymiskiellosta annetun lain muuttamisesta 2005).

Lähisuhdeväkivallan (pahoinpitelyn) ilmoittamisesta on säädetty seuraavasti: lievän pahoinpitelyn ollessa kysymyksessä rikoksen uhrin, asianomistajan, tulee tehdä rikosilmoitus ja vaatia asiassa rangaistusta, nostaa syyte tai esittää syyttämispyyntö yhden vuoden sisällä siitä päivästä, jolloin hän sai tiedon rikoksesta ja sen tekijästä (Rikoslaki 8:6 § 1. mom.). Jos kysymyksessä on pahoinpitely, rikosilmoitus on tehtävä ja syyte nostettava viiden vuoden sisällä rikoksen tekopäivästä. Tämän määräajan umpeuduttua syyteoikeus vanhentuu (Rikoslaki 8:1 § syyteoikeuden vanhentuminen). Jos taas kysymyksessä on törkeä pahoinpitely, rikosilmoitus on tehtävä ja syyte nostettava kahdenkymmenen vuoden sisällä, muutoin syyteoikeus vanhentuu.

Lähisuhdeväkivalta on piilorikollisuutta

Lehtinen (2002) on Niemen ja Sirénin (1997) tavoin tutkinut yhden kaupungin pahoinpitelytilastoja kolmen vuoden ajalta. Tutkimus kattaa Turun kihlakunnan alueen rikosilmoitukset vuosina 1998-2000. Poliisin rikosilmoitusjärjestelmän (RIKI) uudistuksen yhteydessä tehdystä lisäyksestä huolimatta perheväkivallan yleisyyden arvioiminen tilastojen perusteella ei ole juurikaan helpottunut. Turun kihlakunnan alueelta vuodelta 2000 perheväkivalta-merkintä löytyy vain seitsemästä, vaikka tapauksia vuoden aikana oli useita kymmeniä. Turun kokoisessa kaupungissa perheväkivallan yleisyys on noin 22 rikosilmoitusta kuukaudessa. Näistä kaikki eivät välttämättä etene esitutkintaan tai syyteharkintaan. Lehtisen mukaan Rikosuhripäivystykseen vuonna 1998 otti yhteyttä yhteensä 51 perheväkivallan uhria. On oletettavaa, etteivät kaikki perheväkivallan uhrin ole tietoisia rikosuhripäivystyksestä tai halukkaita ottamaan yhteyttä päivystykseen. Lehtinen arvioi perheväkivallan merkittävästi yleisemmäksi kuin mitä poliisin tai Rikosuhripäivystyksen tietoon tulee.

Valtakunnalliseen Naisten Linjan neuvonta- ja tukipuhelimeen tuli vuonna 2003 yhteensä 1043 puhelua väkivaltaa kokeneilta naisilta ja tytöiltä sekä heidän omaisiltaan ja ystäviltään (Naisten Linja Suomessa ry. Toimintakertomus 2003). Naisten Linjaan yhteyttä ottaneiden palautteista käy ilmi, että palveluita ei juuri ole tarjolla tai ne ovat ruuhkautuneet. Lisäksi viranomaisten toiminta koetaan koordinoimattomana. (Rautava ja Perttu, 2003).

Väkivalta jää usein syyttämättä

Perheväkivaltatapauksissa syyttämättäjättämisspäätöksiä jää tekemättä 40 prosenttia asianomistajan vakaan tahdon perusteella. (Lehtinen 2002). Ellonen ja Nurmi kirjoittavat poliisin roolista perheväkivaltatilanteissa poliisin voivan olla aloitteentekijä tilanteen muuttamiseksi, mutta koska uhrin näkökantaa on syytä kunnioittaa, tilanne on haasteellinen. Kirjoittajien ajatus on, että ongelmasuuntautuneessa poliisityössä asia voidaan nähdä myös toisin: ongelman poistaminen on tärkeintä, ei tuomiolle saattaminen. (Ellonen ja Nurmi 1997, 125-130). Myös Niemi-Kiesiläinen on käsitellyt paljon syytekynnystä ja oikeusjärjestelmän logiikkaan implisiittisesti sisältyviä tekijöitä työssään. (Niemi-Kiesiläinen 2004).

Uhrin näkökulmasta oikeudenkäynti on psyykkisesti raskas prosessi, myös ilman koston pelkoa. Ammattilaisten arvio on, että oikeudenkäyntiprosessiin lähdetään helpommin katuväkivaltilanteissa, kun tekijä on tuntematon tai muulla tavoin etäisempi. Ellosen ja Nurmen mukaan uhrin perusteltuja näkemyksiä tulee kunnioittaa. Samalla kuitenkin poliisilla on oikeus ja velvollisuus varmistua siitä, että uhrin kanta perustuu harkittuun tosiasioiden ja vaihtoehtojen punnintaan toiveajattelun tai koston pelon sijasta. Poliisi ei voi vierittää koko vastuuta uhrille. Poliisi voi tiedottaa uhria mahdollisista tukimuodoista ja tekijän todennäköisestä seuraamuksesta. Kotiväkivaltilanteiden ratkaisuihin poliisi käyttää asiantuntijan harkintaa, vaikkei ohi ja yli uhrin näkemysten, vaan nämä huomioiden. Poliisin asiantuntija- ja auktoriteettirooli vähentänee myös riskiä siitä, että tekijä pitäisi uhria säilöönottopäätöksen tekijänä ja kostaisi hänelle (Ellonen ja Nurmi 1997, 130).

Syytekynnys ei aina ylity siksi, että fyysisiä vammoja ei ole näkyvissä. Uhrin selviäminen vammoista ei sinänsä tarkoita sitä, että mitään väkivaltaa ei olisi tapahtunut, tai että kyseiset tapaukset eivät täytä rikoslaissa ilmoitettuja tunnusmerkistöjä. Tällainen tilanne merkitsee kuitenkin sitä, että uhrin ilmoittamiskäyttämisen merkitys korostuu, ja sitä että poliisi joutuu tekoa nimetessään nojautumaan enemmän uhrin kertomukseen. Kun puhutaan muusta kuin kuolemaan johtaneesta väkivallasta, sosiaalisen tulkinnan osuus rikostilastojen konstruoinnissa korostuu. (Kivivuori 1999, 47).

Kivivuoren analysoimista rikostilanteista vammoista selvinneistä naispuolisista uhreista yhdessä tapauksessa miesystävä ajoi naista takaa veitsellä uhaten ja huutaen tappouhkauksia, toisessa tapauksessa mies ampui aseella seinään noin kymmenen senttiä naisen päästä. Kolmannessa tapauksessa mies ampui vaimonsa perään. Neljännessä tapauksessa mies uhkasi puhelimitse tappa entisen vaimonsa ja hänet tavattiin sen jälkeen haulikon kanssa ex-vaimon parvekkeelta. Kolme muuta vammoista selvinnyttä naista olivat ravintolan asiakkaina, kun kiväärimies ampui ravintolan oven läpi. (Kivivuori 1999, 47).

Lähisuhdeväkivallan uhreina ovat myös lapset ja vanhukset

Lehtinen arvioi naisten osuuden perheväkivallasta olevan kasvamassa - lähes neljäsosa epäiltynä pahoinpitelystä yksityisasunnossa oli naisia. Naisten osuuden väkivallan tekijöinä on havaittu kasvavan koko 1990-luvun (Kautto 1998, 27). Vuosina 1998–2000 poliisin päättämässä esitutkinnoissa Turun alueella epäiltynä oli 117 naista, joista syyteharkintaan lähetettiin 59 % tapauksista. Epäiltynä oli 550 miestä, joista syyteharkintaan eteni 55 % tapauksista.

Vanhempia kiusaavien lasten osuus oli 16 %. Pääosin kiusaajat ovat poikia, jotka olivat väkivaltaisia äitiään kohtaan. Lasten ja nuorten kotona tapahtuvan väkivaltakäyttämisen kasvun taustalla lienee lisääntynyt päihteiden, erityisesti huumeiden käyttö. (Lehtinen 2002, 53-59).

Suominen Etelä-Suomen lääninhallituksesta arvioi perheväkivallan olevan yhtä yleistä kuin pahoinpitelyt yleensä. Perheväkivallan uhriksi oli joutunut Etelä-Suomen läänin alueella 4,5 % vastaajista. Läänin väkilukuun suhteutettuna tämä tarkoittaa, että yli 90.000 henkilöä on joutunut perheväkivallan uhriksi viimeisen kolmen vuoden aikana. Naiset joutuvat Suomisen tutkimuksen mukaan noin kaksi kertaa useammin perheväkivallan uhriksi. Naisista noin 6 % oli kokenut perheväkivaltaa, miehistä noin 3 %. Honkatukia viittaa poliisin tilastoihin, jonka mukaan vuonna 2001 kaikesta poliisin tietoon tulleesta väkivaltaisuudesta oli 9 prosenttia perheväkivaltaa

(Honkatukia 2003, 165). Helsingin kihlakunnan alueella naisiin kohdistuneita väkivaltatilanteita kirjattiin vuonna 2003 yhteensä 2095, joista noin 200 tapauksessa sama henkilö oli tehnyt rikosilmoituksen kaksi kertaa tai useammin. Luvusta puuttuvat seksuaalirikokset.

Suomisen uhritutkimuksessa eniten perheväkivallan uhreja on yksinhuoltajissa (14 %). Suomisen arvion mukaan he todennäköisesti ovat eronneet ajanjakson aikana ja saattavat tästä syystä kertoa asiasta vapaammin. Miehistä perheväkivaltaa oli kokenut 3 % . Tutkimuksen tuloksista ei voida erotella tekijän sukupuolta tai suhdetta uhriin. Miehistä eniten perheväkivaltaa kokeneita löytyy yli 55-vuotiaista. Osa tekijöistä on uhrien omia aikuisia lapsia. Kaikkiaan miespuolisista perheväkivallan uhreista alle 25-vuotiaita oli yli 11 % ja yli 55-vuotiaista yli 37 %, yhteensä siis noin puolet miespuolisista perheväkivallan uhreista on joko alle 25-vuotiaita tai yli 55-vuotiaita (Suominen, 2004).

Heiskanen ja Piispan tutkimuksen mukaan 29 % naisista oli joutunut väkivallan, seksuaalisesti uhkaavan käyttäytymisen, seksuaaliseen kanssakäymiseen pakottamisen tai sen yrityksen kohteeksi alle 15-vuotiaana. Samassa tutkimuksessa 40 % naisista ilmoitti, että perheessä asuvat lapset olivat kuulleet, nähneet tai olleet suoranaisen väkivallan kohteena. (Heiskanen ja Piispa, 1998).

Pertun tutkimuksessa yli 65-vuotiaista 11 % oli joutunut perheväkivallan kohteeksi. Lehtisen mukaan lasten vanhempiinsa kohdistama väkivalta on merkittävä ja lisääntyvä ilmiö tarkasteltaessa perheväkivaltaluokituksella varustettujen ja poliisilakiperusteisten kiinniotoilmoitusten perusteella uhriutumista ja kiinniottojen kohteita (Lehtinen 2002, 22).

Perheväkivaltaa oli kokenut 15–19 -vuotiaista vastaajista viimeisen kolmen vuoden aikana neljä prosenttia. Etelä-Suomen samanikäiseen väkimäärään suhteutettuna tämä merkitsee, että noin 5000 nuorta on joutunut perheväkivallan uhriksi viimeisen kolmen vuoden aikana. Samanikäisistä yksinasuvista nuorista 12 prosenttia oli kokenut perheväkivaltaa. Alle 20-vuotiaista nuorista, jotka ilmoittivat asuvansa muualla, oli perheväkivallan uhriksi joutunut 15 % vastaajista. Tällainen muualla asuva nuori voi olla huostaanotettu ja sijoitettu joko laitokseen tai sijaisperheeseen tai sitten hän todennäköisesti asuu sukulaisten tai tuttavaperheen luona. Kotoa poismuuton syy näissä tapauksissa on mitä ilmeisimmin kotona koettu väkivalta (Suominen, 2004).

1. ONGELMAN MÄÄRITTELY JA RAJAUKSET.

Työryhmän tuli sekä rajata että määritellä käsittelemänsä lähisuhdeväkivallan ilmenemismuodot. Työryhmä otti lähtökohdaksi käsitteen lähisuhdeväkivalta, jolla raportissa tarkoitetaan puolisoon, lapsiin, omiin vanhempiin ja läheisiin ystäviin kohdistuvaa väkivaltaa. Työryhmä rajasi tehtävän koskemaan ehdotonta vankeusrangaistusta. Rajaus ei tarkoita sitä, että muihin seuraamusmuotoihin joutuneilla ei esiinny lähisuhdeväkivaltaa. Rajaus rakentui toimeksiannosta, jossa tehtävä määrittyi vankeinhoitolaitoksen piiriin kuuluvaksi.

1.1. Mikä on väkivaltaa?

Väkivaltaa ei voi määritellä tietyllä, kaikkiin tilanteisiin sopivalla tavalla. Väkivallan määritelmä vaihtelee historiallisen ajan, paikan ja kulttuurin mukaan. Se, mitä yhdessä tilanteessa ei nimetä väkivallaksi, voidaan toisessa kulttuurissa, toisessa tilanteessa ja toisena aikana nimetä väkivallaksi. Vaikka väkivallalle ei ole olemassa yksiselitteistä määritelmää, voidaan Hearnin (1998, 16) mukaan siihen liittää neljä elementtiä. Ensiksi väkivalta on tai se sisältää väkivallan tekijän tai tekijöiden fyysistä tai muuta vallan tai voiman käyttöä. Toiseksi sillä on tarkoitus vahingoittaa yksilöä, omaisuutta tai ympäristöä. Kolmanneksi väkivaltaa on se, minkä väkivallan kohteeksi joutunut kokee vahingolliseksi tai loukkaavaksi. Neljänneksi väkivaltaa ovat ne teot, toiminnot ja tapahtumat, jotka laillinen oikeusjärjestelmä tunnistaa väkivallaksi.

Väkivalta on käyttäytymistä, jonka avulla herätetään pelon ja uhan tunteita, ja saavutetaan näin valtaa toisen elämässä. Se on myös toisen ihmisen tunteiden, ajatusten ja tekojen kontrollointia. Valta ja kontrolli saavutetaan ja ylläpidetään esimerkiksi nimittelyllä, halventamisella, syyttelyllä, uhkailulla, pelottelulla sekä fyysisen, psyykkisen ja taloudellisen väkivallan käyttämisellä.

Väkivalta voidaan luokitella eri tavoin. Se voidaan jakaa ainakin fyysiseen, psyykkiseen, seksuaaliseen ja taloudelliseen väkivaltaan. Fyysinen väkivalta on esimerkiksi lyömistä, tönimistä ja potkimista. Psyykkinen väkivalta voi olla sanallista tai sanatonta. Se voi ilmetä alistamisena, huutamisena, uhkailuna, vähättelynä tai häirintänä. Seksuaalinen väkivalta voi olla esimerkiksi nöyryyttämistä, seksiin pakottamista tai raiskaamista. Taloudellisella väkivallalla tarkoitetaan tilannetta, jossa esimerkiksi toinen puolisoista kontrolloi toisen taloutta ja rahankäyttöä. Väkivalta voi olla myös piilevää eli se on uhka väkivallasta. Tällöin uhri pyrkii muuttamaan käyttäytymistään niin, ettei väkivaltaa tulisi.

Heiskasen ja Piispan (1998) tutkimuksessa tavallisimmat naisiin kohdistuvan väkivallan muodot parisuhteissa olivat liikkumisen estäminen, kiinni tarttuminen ja läimäisy avokämmenellä. Yleensä vammat ovat mustelmia tai ruhjeita. Miehiin kohdistuvasta parisuhdeväkivallasta on ilmeisen vähän suomalaista tutkimusta. Kirjallisuushaussa ei löytynyt julkaistuja artikkeleita tai monografioita.

1.2. Parisuhdeväkivalta, perheväkivalta, lähisuhdeväkivalta...

Perheessä tai parisuhteessa tapahtuvaa väkivaltaa kutsutaan eri termeillä eri maissa. Englannissa käytetään usein termiä 'domestic violence', joka viittaa yleisesti kotiin tilana ja siellä tapahtuvaan väkivaltaan (Notko 2000, 6). Yhdysvalloissa perhe- ja parisuhdeväkivalta tulee selvästi esille termien kautta. Aviosuhteeseen viittaavia termejä ovat 'conjugal violence' ja 'marital violence'. Perhettä käsittävästä väkivallasta käytetään termiä 'family violence'.

Suomessa käytettiin pitkään lähes yksinomaan perheväkivallan käsitettä. Sanan käyttö on kuitenkin ongelmallista, koska se ei ilmaise väkivallan kohdetta tai tekijää. Perheväkivaltatermi kätkee osapuolten sukupuolistuneet valtaerot ja sukupuolierot. Perheväkivaltatermiä käytettäessä katsotaan, että kaikenlainen väkivalta kohdistuu kaikkiin perheenjäseniin. (Ronkainen 1998, 11-12.) Kuitenkin noin 90 prosenttia kodissa tapahtuvasta väkivallasta on miesten tekemää ja se kohdistuu naisiin (Lehtonen & Perttu 1999, 11).

Notkon (2000) mukaan perheväkivalta termin sijaan on parempi käyttää termejä "lähisuhdeväkivalta" tai "intiimisuhdeväkivalta". Näissä termeissä huomio siirtyy perheestä yksittäiseen parisuhteeseen. Viime vuosina on kiinnitetty huomiota väkivallan sukupuolittuneisuuteen. Ronkainen (1998, 2) käyttää käsitettä sukupuolittunut väkivalta. Sukupuolittuneesta väkivallasta puhuttaessa kiinnitetään huomiota siihen, että mies on väkivallan tekijä ja nainen uhri. Väkivalta rakentuu epäsymmetrisesti, vahvempi käyttää väkivaltaa heikompaan. Epäsymmetrinen väkivalta voi kohdistua myös lapsiin tai vanhuksiin.

Työryhmä ei käytä termiä sukupuolittunut väkivalta, koska esimerkiksi vankilassa olevat naiset eivät ole vain väkivallan uhreja. Osa heistä on myös läheisiinsä väkivaltaa käyttäneitä. Samasta syystä ei tässä käytetä termiä parisuhdeväkivalta, koska vankien väkivalta muodostuu laajemmasta kuin pelkästä seurustelu-, avo- tai aviosuhteeseen liittyvästä puolisoitten välisestä väkivallasta.

2. VANKIEN LÄHISUHDEVÄKIVALTA

Työryhmän tuli teettää selvitys, paljonko lähisuhdeväkivaltaa esiintyy vankien keskuudessa. Työryhmän oli pyrittävä arvioimaan julkisen, asiakirjoista selville saatavan tiedon avulla lähisuhdeväkivallan määrää sekä myös piilevän lähisuhdeväkivallan määrää.

Tutkimusjaoksen jäsen Kyngäs laati keväällä 2005 kyselylomakkeen, jota käyttäen maaliskuussa–toukokuussa 2005 haastateltiin yhteensä 250 satunnaisotoksella valittua vankia. Valtaosan haastatteluista tekivät Kyngäs ja Hypén. Tutkimuksessa käytetyt käsitteet, otos, aineistot sekä keskeiset tulokset esitellään tässä raportin toisessa luvussa.

2.1. Käsitteet ja menetelmät

Tutkimuksessa käytetyllä termillä lähisuhdeväkivalta tarkoitetaan puolisoon, lapsiin, omiin vanhempiin ja läheisiin ystäviin kohdistuvaa väkivaltaa. Tutkimuksessa kartoitettiin myös tuntemattomiin ja satunnaisiin tuttaviiin kohdistunutta väkivaltaa. Oletuksena oli, että omaisiinsa väkivaltaa kohdistaneet ovat väkivaltaisempia myös muissa ihmissuhteissa sekä satunnaisissa kontakteissa. Tämä oletus piti pääpiirteissään paikkansa. Asiaa tarkastellaan yksityiskohtaisemmin seuraavassa luvussa.

Tutkimuksessa otettiin huomioon väkivalta niin laajasti ja yksityiskohtaisesti kuin se on korkeintaan runsaan kahden tunnin mittaisessa yhdessä haastattelussa mahdollista. Strukturoitu haastattelulomake sisälsi sekä fyysisen että psyykkisen väkivallan aktiiviset ja passiiviset muodot. Lomakkeessa ja haastattelussa huomioitiin myös symboliset aggression ilmaukset. Symbolista väkivaltaa on uhkailu, kiristäminen (itsemurhalla uhkailu), syyllistäminen, mitätöinti sekä esineisiin kohdistettu aggressio (toisen tavaroiden rikkominen). Haastateltavien kanssa käydyt kysymykset fyysisestä väkivallasta sisälsivät niin tukistamisen ja läimäisyyn kuin puukottamisen ja ampumisen. Haastattelussa käsiteltiin toisen toimintojen rajoittamista, toiselle kuuluvien oikeuksien kieltämistä – ja myös kaikkea sitä, mitä haastateltavat itse pitivät väkivaltana.

Tavallisesti lähisuhdeväkivaltaan liitetään virheellisiä uskomuksia. Perheväkivallan yleisyyttä esimerkiksi aliarvioidaan ja erityisesti sen omalle kohdalle sattumisen todennäköisyys nähdään todellista pienempänä. Perheväkivallan ajatellaan olevan varsinkin köyhien, päihdeongelmaisten, työttömien tai ulkomaalaisten ongelma.

Päihdeongelmat, huumeet, stressi tai mielisairaus ovat harvoin väkivallan syy, vaikka ne voivat kukin erikseen tai yhdessä alentaa väkivaltakäyttäytymisen kynnystä tai muuttaa väkivallan muotoja. Kaikkia edellisiä seikkoja väkivaltaiset käyttävät tekosyinä, jos heidän toimintaansa puututaan. Väkivaltainen toiminta on opittu käyttäytymismalli vaikka väkivaltaan liittyy biologinen geneettinen komponentti. Väkivaltakäyttäytyminen opitaan siten, että väkivalta nähdään itselle myönteisenä, valtaosin ongelmattomana ja oikeutettuna.

Myös tässä tutkimusaineistossa osa vakavaan väkivaltaan syyllistyneistä katsoi olevansa perusluonteeltaan rauhantahtoisia, väkivaltaa karttavia, riitatilanteissa luovuttavia ja fyysistä väkivaltaa vastustavia. He olivat mielestään joutuneet olosuhteiden armoille, olivat olleet työttömiä ja olivat ehkä juoneet paljon. Näissä stressaavissa tilanteissa heidän arvionsa mukaan kohdalle oli sattunut tulemaan poikkeuksellisen hankalia ihmisiä, jotka olivat ärsyttäneet heitä. Väkivaltaa käyttäneet katsoivat puolustaneensa oikeuksiaan, suojelleensa sivullisia ja pyrkineensä aiheuttamaan mahdollisimman vähän haittaa. Osa heistä sanoi tehneensä väärin mutta samalla totesi, että tilanne ei tule toistumaan, koska he ovat tulleet uskoon, parantuneet, vapautuneet riippuvuudestaan tai kehittyneet kyvyssään hallita väkivaltaisia impulsseja. Vain pieni osa katsoi toimineensa väärin, pelkäsi syyllistyvänsä väkivaltaan uudestaan – sekä halusi ongelmaansa apua.

2.2. Tutkimustehtävä, otos, aineistot ja menetelmät

Tehtävänä oli kartoittaa suomalaisten vankien lähisuhdeväkivallan yleisyys ja millaista se on luonteeltaan. Millaiset vangit ovat syyllistyneet lähisuhdeväkivaltaan, miten nuoriso-, nais- tai miesvankien lähisuhdeväkivaltakokemukset eroavat toisistaan, poikkeako sakkovankeutta suorittavien vankien lähisuhdeväkivalta ehdotonta vankeusrangaistusta suorittavien vankien lähisuhdeväkivallasta sekä onko lähisuhdeväkivalta yleisempää ja raaempaa väkivaltarikoksiin syyllistyneillä kuin muilla vangeilla?

Suomalaisten väkivaltaa ja sen rikosoikeudellisia seuraamuksia on käsitelty lukuisissa tutkimuksissa. Oikeus- ja rikostilastoista voi poimia väkivaltarikoksista tuomittujen sosiodemografisia tietoja ja tietoja siitä, miten väkivallan esiintymisen todennäköisyys ja väkivallan muodot muuttuvat esimerkiksi ikäryhmien myötä. Nämä tiedot kuvaavat kuitenkin ilmitullutta ja viranomaisrekistereihin tallennettua väkivaltaa. Tässä tutkimuksessa painopiste on väkivallassa, joka ei ehkä ole koskaan päätyntä viranomaisten tietoon.

Tutkimuksen toisena tehtävänä oli selvittää, millaista tietoa haastattelulla saadaan vankien lähisuhdeväkivallasta. Kuinka valmiita vangit ovat kertomaan teoista, jotka eivät ole viranomaisten tiedossa? Tämä tehtävä on keskeinen, koska tutkimuksen kolmas tehtävä on selvittää, kuinka luotettavasti sijoittajayksiköt voivat haastattelun avulla valikoida lähisuhdeväkivaltaiset vangit kaikista vankilaan saapuvista vangeista.

Otos

Koska tutkimuksen tavoitteeksi asetettiin selvittää vankien lähisuhdeväkivallan yleisyyttä, muotoa ja määrää päätettiin hankkia tutkimukselle osoitettujen resurssien puitteissa mahdollisimman edustava otos päivittäin kaikista Suomen vankiloissa olevista vangeista. Oskoon tavoitteeksi asetettiin 5-10 prosenttia rangaistusta suorittavista vangeista. Vuoden 2005 helmi-huhtikuun aikana, jolloin pääosa tutkimuksen aineistosta hankittiin, oli kaksi kertaa kuukaudessa kerättävien vankilukui ilmoitusten mukaan Suomen vankiloissa keskimäärin 3 359 rangaistusta suorittavaa vankia.

Otanta tehtiin pitäen perusjoukkona joko vankilaan tulevia tai vankilassa olevia (vankeusvankeja). Vankilassa olevien taustat ovat vaikeammat, koska he ovat

vuosien, jopa vuosikymmenten kuluessa valikoitunut joukko, jonka vankilakertaisuus on suurempi kuin vankilaan saapuvien vankien. Vankilassa olevien perusjoukossa ovat saapuviin verrattuna yliedustettuna pitkäaikaisvangit (elinkautisvangit, pakkolaitokseen eristetyt ja henki- sekä huumausainerikoksista tuomitut).

Tutkimuksen kannalta keskeinen on vankilaan saapuvien perusjoukko. Tutkimus perustuu 250 vangin ositettuun painotettuun satunnaisotantaan. Otokseen valitut 250 vankia ovat 7 prosenttia vuoden 2005 helmi-huhtikuun keskivankiluvusta. Otannan perusjoukkona olivat vankilassa keväällä 2005 sakon muuntorangaistusta suorittaneet ja sellaiset vankeusvangit, joiden rangaistuksen suorittaminen oli alkanut vuoden 2002 jälkeen. Lähtökohtana oli, että aineistossa tulisi olla sekä mies- että naisvankeja. Myös eri vankiryhmät tulisi olla mahdollisimman hyvin edustettuna. Tutkintavangit jätettiin tutkimuksen ulkopuolelle, jos he eivät olleet samalla myös vankeusvankeja. Kriteerit täyttävistä vangeista tutkimukseen tulevat valittiin satunnaisesti.

Käytännön syistä haastattelut keskitettiin tiettyihin vankiloihin. Samalla vähennettiin kenttätöiden kustannuksia. Erikseen valituissa vankiloissa, rypäissä, käytettiin systemaattista tasavälistä otantaa. Jokaisessa vankilassa haastateltiin kaikki kriteerit täyttävät vangit siten, että haastattelupäivää ajallisesti lähimpänä saapuneet vangit otettiin saapumisjärjestyksessä haastatteluun, mikäli he täyttivät vaaditut kriteerit.

Aineisto ja tutkimusyksiköt: henkilö, teot, uhrin ja seuraamukset

Tutkimuksen aineisto koostui useista eri lähteistä. Primaariaineistona toimivat vankien haastattelut. Haastattelujen tuottamaa tietoa täydennettiin vankien nimilehdistä kerättävillä tiedoilla. Nimilehdestä kirjattiin vankilaji, vankeustuomioiden lukumäärä, nykyisen vankeusrangaistuksen pituus, rangaistuksen alkamisaika sekä rikokset, joista tutkittavat suorittivat vankeusrangaistusta.

Haastattelulomakkeista saatavaa tietoa täydennettiin sijoittajayksiköissä tehdyillä riski- ja tarvearvioilla sekä rangaistusajan suunnitelmilla niiden henkilöiden kohdalta, joilla tämä tieto oli. Riski- ja tarvearviot sekä rangaistusajan suunnitelmat on tehty lähes kaikille 1.6.2000 jälkeen yli kahden vuoden vankeusrangaistukseen tuomituille. Riski- ja tarvearvioita sekä rangaistusajan suunnitelmia oli käytettävissä 78 vangilta.

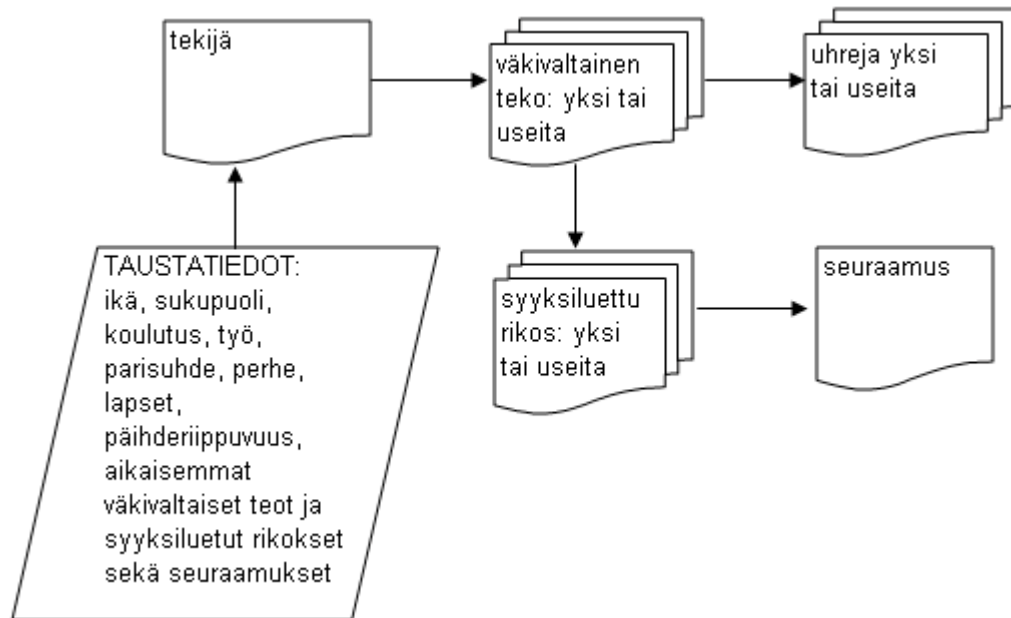
Edellä mainittujen aineistojen lisäksi tutkimuksessa käytettiin Oikeusrekisterikeskuksen rikos- ja tuomiolauselmarekistereistä saatua tietoa. Tuomiolauselmatiedot olivat saatavissa poimitussa tiedostomuodossa 1.1.1997 lähtien. Tietoja täydennettiin rikosrekisteritiedoilla, joista manuaalisesti kirjattiin kaikki ennen vuotta 1997 tapahtuneet väkivaltarikokset.

Tutkimuksen yksiköt vaihtuvat useasti, mikä vaikeuttaa raportin kirjoittamista ja vaikeuttaa tulosten seuraamista. Tutkimuksen perusyksikkönä on henkilö. Haastateltuja oli yhteensä 250. He olivat tehneet useita väkivaltatekoja ja yksiköksi muodostui siten teko tai rikos. Haastateltavien itse ilmoittamia väkivaltaisia tekoja oli enemmän kuin haastateltavia. Samoin rikoksen uhreja saattoi olla useita, sama teko voi myös kohdistua useasti samaan uhriin. Lähteenä käytettiin myös Oikeusrekisterikeskuksen tuomiolauselmatietoja, joita oli kaikkiaan 1232 ja joissa syyksiluettuja rikoksia oli yhteensä 6934.

Seuraava kuvio on yksinkertaistettu tiivistelmä tutkimuksessa käytetyn materiaalin relaatorakenteesta. Esimerkiksi väkivaltatapahtumia kuvaavissa kysymyksissä

yksiköksi vaihtuu tehty väkivaltainen teko. Jokaisella väkivaltaisella teolla on uhri. Yhdellä henkilöllä voi olla väkivaltaisia tekoja useita ja näillä teoilla sama tai eri uhri. Uhrien lukumäärä ei ole sama kuin tekojen määrä. Samalla lailla yksiköt voivat muuttua henkilön taustoja kuvaavissa osioissa. Esimerkiksi päihderiippuvuutta kuvattaessa tilastollisena yksikkönä on käytetty yksittäisiä päihteitä. Joillain henkilöillä voi olla useiden aineiden pitkäaikaista käyttöä kun toisten kohdalla voi olla vain harvoja pitempään käytettyjä aineita. (Kuvio 1).

Kuvio 1. Tutkimusasetelma: tekijä, tekijän tausta, teot, uhrit sekä seuraamukset

Haastattelut

Tutkimuksen haastattelut tehtiin keväällä 2005 eri laitoksissa. Aineisto on poikkileikkausaineisto, jonka avulla ei voi tarkastella muutoksia. Tutkimusaineiston alueellinen edustavuus turvattiin valitsemalla tutkimuspaikkoja Pohjois-, Itä-, Länsi- ja Etelä-Suomesta. Alueellisen edustavuuden lisäksi kiinnitettiin huomiota siihen, että erityyppiset laitokset tuleva edustetuiksi: avolaitokset, työsiirtolat, pienet tutkintavankilat, joissa on myös vankeusrangaistusta suorittavia vankeja, ja isot sijoitusvankilat. Tutkimuspaikkojen valinnalla varmistettiin se, että otokseen tulee riittävästi nais- ja nuorisovankeja.

Tutkimusaineisto kerättiin kahdessakymmenessä vankilassa ja vankiloiden alaisissa avolaitoksissa vuoden 2005 helmi-toukokuun aikana. Tutkimusjoukko koostui 250:stä 18-70-vuotiaasta vangista, jotka olivat syntyneet vuosina 1935-1986. Tutkittavien vankien ehdottomien vankeustuomioiden lukumäärät vaihtelivat yhdestä 21:een. Sakon muuntorangaistusta suorittavien vankien tuomioiden pituudet vaihtelivat 10:stä päivästä 130:een päivään, ja vankeusrangaistusta suorittavien 15:stä päivästä elinkautiseen. Tutkittavien vankien rikosnimikkeet vaihtelivat rattijuopumuksista henkirikoksiin.

Itä- ja Pohjois-Suomen vankeinhoitoalueella vankeja haastateltiin Oulun (23), Pelson (23), Sukevan (5), Kuopion (12), Mikkelin (9) ja Naarajärven vankiloissa (12) sekä Kuopion vankilan avovankilaosastolla (8). Länsi-Suomessa vankeinhoitoalueella vankeja haastateltiin Lounais-Suomen vankilassa (16), Satakunnan vankilan Huittisten (15) ja Köyliön (5) osastoilla, Vaasan vankilassa (12) sekä Käyrän (9) avovankilaosastolla. Etelä-Suomen vankeinhoitoalueella haastatteluja tehtiin Jokelan (1), Keravan (15), Konnunsuon (18) ja Hämeenlinnan vankiloissa (38), Vanajan avovankilaosastolla (12) sekä Ojoisten (8) ja Haminan työsiirtoloissa (9). Yhteensä haastatteluja tehtiin 250.

Naisvankeja oli 46 ja heitä haastateltiin Lounais-Suomen (1), Oulun (4), Pelson (4) ja Hämeenlinnan vankiloissa (24) sekä Vanajan avovankilaosastolla (12). Nuorisovankeja oli 21 ja heitä haastateltiin Hämeenlinnan (4), Keravan (13) ja Oulun (3) vankiloissa. Nuorisovangeista neljä oli naisia. Sakon muuntorangeistusta suorittaneita haastateltiin yhteensä 17. Heitä oli muutama kaikissa otoksen suljetuissa laitoksissa. Sakon muuntorangeistusta suorittaneista oli naisia neljä. Keskenäreisiä tuomioita oli haastatteluhetkellä noin joka toisella, koska otantakehikko rakennettiin vankilaan saapuvien eikä vankilassa olevien perusteella. Osa vankilaan saapuneista haastatelluista vankeusvangeista oli tosin aloittanut rangaistuksen suorittamisen jossain toisessa vankilassa, yleensä he saapuivat sijoittajayksiköstä sijoitusvankilaansa.

Aineistoa rajattaessa jätettiin ulkopuolelle ulkomaalaiset ja pakolaistaustaiset vangit sekä romanit. Rajaus tehtiin siksi, että näiden ryhmien perhekäsitykset poikkeavat usein valtaväestön perhekäsityksistä (ks. esim. Grönfors 1981). Ulkomaalaistaustaisilta vangeilta voi puuttua käsitys siitä, mitä suomalaisessa yhteiskunnassa pidetään lähisuuhdeväkivaltana. Ulkomaalaisten jättämiseen tutkimuksen ulkopuolelle vaikuttivat myös kieliongelmat. Koska haastatteluissa ei ollut taloudellisten resurssien vuoksi mahdollista käyttää tulkkia, ei pidetty mielekkäänä, että huonosti englantia tai suomea puhuville vangeille kysytään usein häpeälliseksi koetusta läheisiin ihmisiin kohdistuvasta väkivallasta. Romanien poisjättäminen ei jälkepäin ajatellen ollut perusteltua. Otoksen kokoa olisi voinut aikapulasta huolimatta yrittää laajentaa ja kyselylomaketta täydentää.

Asetetusta alkuperäisestä aineistonrajauskriteeristä huolimatta aineistoon valikoitui yksi romani ja yksi pysyvän oleskeluluvan saanut ulkomaalaistaustainen vanki. Alkuperäinen rajaus, jonka mukaan kaikki aineistoon valikoituvat ovat aloittaneet tuomionsa suorittamisen aikaisintaan 1.1.2003 ei myöskään toteutunut kaikkien tutkittavien kohdalla. Aineistoon valikoitui viisi vankia, jotka olivat aloittaneet vankeusrangaistuksensa suorittamisen ennen yllä mainittua päivämäärää. Kaikki haastattelijoina toimineet vankiloiden henkilökunnan edustajat ja vankeja haastateltavaksi valinneet eivät muistaneet rajauskriteereitä tutkittavia valitessaan. Alkuperäisen aineistokriteerin täyttämättömätkin vangit otettiin mukaan tutkimukseen. Pisimpään vankilassa ollut tutkittava oli aloittanut vankeusrangaistuksensa suorittamisen lokakuussa 2000. Näitä tapauksia ei poistettu aineistosta.

Haastatteluista teki valtaosan (112) haastattelulomakkeen laatinut Kyngäs. Hän haastatteli myös lähes kaikki nuorisovangit (18). Hypén haastatteli 37 vankia. Muut haastattelijat seurasivat vähintään yhden Kynkään tai Hypénin tekemän haastattelun ennen omia haastatteluja. Muita haastattelijoita oli 17 ja he tekivät kukin viidestä kymmeneen haastattelua.

Mitkä rikokset tulisi luokitella väkivallaksi? Henkeen ja terveyteen sekä vapauteen kohdistuvien rikosten kohdalla päätös on helppo: kyse on väkivaltarikoksista kuten

myös seksuaalirikosten kohdalla. Mutta missä määrin muissa rikoksissa on kyse väkivallasta? Rikoksissa viranomaisia vastaan löytyy ainakin yksittäinen rikos, jossa on väkivaltainen komponentti: virkamiehen väkivaltainen vastustaminen. Virkamiehen vastustaminen, niskoittelu poliisia vastaan tai haitanteko virkamiehelle ovat tulkinnanvaraisempia. Entä teräaseen hallussapito, laiton uhkaus, vahingonteko ja kotirauhan häiritseminen...?

Aineistossa esiintyi yhteensä 164 eri rikosnimikettä, joista suurta osaa voidaan pitää väkivaltarikoksina. Väkivaltarikoksiksi luokitettiin 51 eri rikosnimikettä, joista lisäksi 32 luokitettiin edelleen joko suoraa fyysistä väkivaltaa tai sillä uhkaamista sisältäviksi tai suoraa väkivaltaa lähellä olevaksi (esimerkiksi murhapoltto).

2.3. Rikokset, väkivaltarikokset ja väkivallan vaikutukset

Oikeudenkäynneissä syyksi luetut rikokset

Aineiston 250 henkilöä olivat olleet vuoden 1997 jälkeen oikeudessa tuomittavina kaikkiaan 1322 kertaa. Näistä tuomioista 1281 oli lainvoimaisia ja 40 vailla lainvoimaa pääasiassa syytetyn valituksen johdosta. Kyseisissä päätöksissä oli yksilöity yhteensä 6394 rikosta, joista osa oli rikossarjoja. Tämä tarkoittaa, että yhdessä oikeudenkäynnissä oli syyksi luettu keskimäärin 5 rikosta.

Kaksikymmentä yleisintä rikosta kattoi kaikista syyksi luetuista rikoksista 80 prosenttia. Haastatellut 250 henkilöä olivat tuomittu yhteensä 1080 varkaudesta, mikä oli kuudesosa kaikista rikoksista. Toiseksi yleisin rikoskokonaisuus liittyi autoihin, ajokorttita ajamiseen sekä päihteisiin. Seuraavat rikokset muodostavat noin puolet kaikista syyksiluetuista rikoksista: kulkuneuvon kuljettaminen oikeudetta, törkeä rattijuopumus, rattijuopumus, moottorikulkuneuvon käyttövarkaus, luvaton käyttö tai sen yritys, liikenneturvallisuuden vaarantaminen ja liikennერიkkomus.

Entä mitä väkivaltarikoksia tuomioissa oli mainittu? Tuomiolauselmissä mainittiin yhteensä 29 uhrin kuolemaan johtanutta rikosta. Pahoinpitelyrikoksia oli yli 300. Kaikkiaan väkivaltarikoksiksi luokitettiin 1193 rikosta, mikä on 18 prosenttia kaikista rikoksista. Väkivalta kasautui aineistossa samoille henkilöille. Yhteensä 70 henkilöllä ei ollut tuomiolauselmissä tai rikosrekisterissä merkintöjä väkivaltarikoksista. Kahdella henkilöllä oli väkivaltarikoksia yli neljäkymmentä, eli yhteensä kahdeksankymmentä väkivaltarikosta, mikä on koko aineiston kaikista väkivaltarikoksista seitsemän prosenttia. Kymmenen väkivaltaisinta oli tehnyt yhteensä 310 väkivaltarikosta, mikä oli lähes kolmasosa kaikista väkivaltarikoksista.

Itse ilmoitetut rikokset ja väkivallan kohteet

Haastateltavat ilmoittivat yhteensä 420 väkivaltarikosta. Miehet olivat tehneet niistä 356 ja naiset 64. Naiset ilmoittivat tehneensä keskimäärin 1,4 väkivaltarikosta ja miehet keskimäärin 1,7 väkivaltarikosta. Tuomiolauselmissä löytyi kaikkiaan 567 syyksi luettua väkivaltarikosta, mikä oli 111 rikosta enemmän kuin haastateltavat ilmoittivat. Kaikkein väkivaltaisempien haastateltavien kohdalla on oletuksenmukaista, etteivät he voineet muistaa kaikkien väkivaltarikoksiensa määrää. Haastateltavat

ilmoittivat tekemänsä rikokset kuitenkin yleisesti ottaen varsin totuudenmukaisesti. He myös antoivat luvan nimilehtitietojensa käyttöön, joten tietoja oli tarpeetonta peitellä.

Haastateltavien ilmoittama väkivalta oli kohdistunut pääasiassa tekijälle aikaisemmin tuntemattomiin tai tuttaviin ja kavereihin. Varsinainen lähisuhdeväkivalta oli useimmiten kohdistunut (entiseen) puolisoon. Miesten ilmoittama lähisuhdeväkivalta oli kohdistunut myös isään – ja naisten ilmoittama lähisuhdeväkivalta äitiin. Miehillä yleisin väkivallan kohde oli ennestään tuntematon henkilö, kaveri tai tuttava. Naisten väkivalta oli kohdistunut entiseen puolisoon, äitiin ja tuttaviin.

Vain harva haastateltavista kertoi olleensa väkivaltainen omille tai puolisonsa lapsille tai isovanhemmilleen. Isovanhempiin kohdistuva lähisuhdeväkivalta on todennäköisesti muita harvinaisempaa mutta kyseiset väkivallan muodot ovat myös sosiaalisesti vähiten hyväksytyjä. Siksi haastattelussa ne voitiin joko jättää kertomatta tai ne oli aktiivisesti unohdettu.

Väkivallan vaikutukset

Haastatellut kertoivat surmanneensa kuusi ihmistä. Tuomiolauselmista löytyi 29 henkirikosta. Lisäksi haastatteluista saatiin kaikkiaan yhteensä 193 vamma aiheuttamista koskevaa kuvausta. Haavoja oli aiheutettu 39 tapauksessa, luunmurtumia ja hammasvammoja aiheutui vajaa 30, ja aivotärähdyksen haastateltavat sanoivat olleen seurauksena 13 kertaa. Vajaa puolet (85) vammoista luokiteltiin mustelmiksi tai ruhjeiksi.

Miesten ja naisten käyttämät väkivallan muodot poikkesivat toisistaan, mutta ehkä eivät odotuksen mukaisesti. Naiset kertoivat käyttäneensä lähes kaikkia väkivallan muotoja useammin kuin miehet. Ainoastaan itsemurhalla tai lapsien vahingoittamisella uhkaaminen oli naisten kohdalla harvinaisempaa kuin miesten kohdalla. Yleisimmät naisten ilmoittamat väkivallan muodot olivat väkivallalla uhkaaminen, läimäiseminen, liikkumisen estäminen ja kovan esineen tai aseiden käyttäminen. Miesten ilmoittamat puolisoon kohdistuneet yleisimmät väkivallan muodot olivat estäminen, läimäiseminen ja väkivallalla uhkaaminen. Tulokset ovat vallitsevan miesten ja naisten väkivaltaisuutta koskevan stereotypian vastaisia.

Haastatelluista naisista 40 prosenttia oli käyttäytynyt puolisoaan kohtaan väkivaltaisesti. Miesten kohdalla ilmoitettu väkivalta oli harvinaisempaa. Todelliset erot väkivallassa voivat poiketa tässä haastattelussa saaduista tuloksista monesta syystä.

2.4. Väkivaltarikoksiin syyllistyneiden taustat

Haastateltavien **perhesuhteet** olivat epävakaat. Kaikilla naisilla (N=45) oli ollut vähintään yksi parisuhteeksi luokiteltava seurustelusuhde, avo- tai avioliitto. Naisista oli avioliitossa nyt tai aiemmin ollut kaksi kolmasosaa ja miehistä (N=205) joka kolmas. Miehillä oli tavallisesti monia aikaisempia avo- tai avioliittoja. Usealla viimeisin näistä liitoista oli vielä olemassa haastatteluhetkellä vankeustuomion alkuvaiheessa. Osan kohdalla jo vankeustuomion alussa liitto oli ehtinyt kariutua ja uusi rakentua. Miehistä kahdeksalla ei ollut yhtään parisuhteeksi luokiteltavaa suhdetta.

Suurella osalla oli aikaisemmissa avo- tai avioliitoissa syntyneitä **lapsia**. Hieman yli puolella haastatelluista (134) oli omia lapsia. Yksi oma lapsi oli heistä 61:llä ja lopuilla useampia. Yhteensä lapsia oli 279, mikä tarkoittaa hieman yli kahta lasta haastateltavaa kohti. Lapsista nuorimmat olivat alle vuoden ikäisiä ja vanhimmat yli 35-vuotiaita. Aikaisemmissa avo- tai avioliitoissa syntyneet lapset asuivat lähes kaikki lapsen toisen biologisen vanhemman luona. Yhteensä 34 haastateltavaa sanoi, että lapsia oli otettu huostaan. Suuri osa huostaan otetuista lapsista (63) asui sijaisperheissä.

Nykyisille puolisoille sakkoja oli tuomittu 69 kertaa (12 eri henkilöä), ehdollinen seuraamus 19 kertaa (15 eri henkilöä), yhdyskuntapalvelu 13 kertaa (11 eri henkilöä) ja ehdoton seuraamus 90 kertaa (27 eri henkilöä). Haastateltavan tiedossa olleen ainakin yhden seuraamuksen oli saanut nykyisistä 140 puolisoista kaikkiaan 50 puolisoa eli joka kolmas. Erilaisia seuraamuksia oli näille 50 henkilölle tuomittu vajaa kaksi sataa. Haastatelluista kuusi sanoi ettei tiedä nykyisen puolisonsa mahdollisista tuomioista. Vankilassa nykyisistä puolisoista oli haastatteluhetkellä 19. Haastateltujen naisten nykyisistä puolisoista joka toinen oli haastatteluhetkellä vankilassa. Miesten nykyisistä puolisoista vankilassa oli haastatteluhetkellä joka kymmenes.

Vankien **koulutus** poikkesi merkittävästi vastaavanikäisen väestön koulutuksesta. Suomen aikuisväestöstä on iästä riippuen keski- tai korkea-asteen tutkinnon suorittaneita 70–83 prosenttia. Vangeista keskiasteen tutkinnon suorittaneita on muutama prosentti. Korkea-asteen tutkinnon suorittaneet ovat vankilassa poikkeuksia ja pääsääntöisesti ensikertaisia, koska he eivät juurikaan uusi vankeusrangaistustaan. Koulutusta saaneiden osuus on alhaisin urautuneiden vankien keskuudessa. Aineistossa olleiden koulutus vastasi tätä tiedossa olevaa oletusjakaamaa.

Yleisin **ammattinimike** oli sekatyömies. Metallialan ammattinimikkeen ilmoitti 12, kuljetus- ja liikennealan muutama ja loput ammattinimikkeet hajosivat yksittäisiin enintään ammattikoulutasoisiin nimikkeisiin. Naisten yleisimmät ammatit olivat siivous- ja elintarvikealan avustavia tehtäviä. Eläkeläisiä oli 16. Ennen vankeutta oli työttöminä 86 prosenttia. Yli kaksi vuotta työttömänä oli ollut joka toinen ja joka neljänneltä työhistoria puuttui kokonaan.

Asunto oli viimeisen vuoden aikana ennen vankeutta vaihtunut yhteensä 105 kertaa ja asuntoa vaihtaneita henkilöitä oli yhteensä 68. Asunnon vaihtaminen kasautui neljäsosalle haastatelluista. Omistusasunnossa asuneita oli 21, pysyvässä vuokra-asunnossa asuneita 68 ja tilapäisessä vuokra-asunnossa asuneita 41. Täysin asunnotta oli ollut 13. Vastaajista 99 sanoi asuneensa yksin. Avo- tai aviopuolison kanssa kahden asuvia oli 70. Loput 81 henkilöä sanoivat kotitalouteensa kuuluneen: puolison kanssa yhteisiä lapsia (25), muita omia lapsia (4), puolison lapsia (14), omat vanhemmat (19), puolison vanhemmat (1) ja / tai muita henkilöitä (21). Miesten ja naisten asumismuodot eivät poikenneet toisistaan.

Päihteidenkäytön historia aloittamisiän mediaania kriteerinä pitäen on seuraava: alkoholi, liuottimet, kannabis ja lääkkeiden väärinkäyttö ja lopuksi sekakäyttö. Amfetamiinin käyttö aloitettiin noin 18-vuoden ikäisenä ja suonensisäinen aineiden käyttö alkoi vuotta myöhemmin. Opiaatit ovat seuraavina ja pieni osa alkoholisteista siirtyy korvikealkoholin käyttöön. Aineistossa ei ollut ketään, joka ei olisi vähintään kokeillut joitain kysytyistä aineista. Alkoholia kokonaan käyttämättömiä oli kaksi: he olivat aloittaneet säännöllisen kannabiksen käytön 15-vuotiaana ja siirtynyt amfetamiinin kautta suonensisäiseen käyttöön.

Valtaosa (69 %) arvioi **terveytensä** hyväksi tai erittäin hyväksi. Psykyklääkkeitä oli vuotta ennen vankeutta miehistä käyttänyt joka neljäs, naisista runsas 40 prosenttia. Naisten ja miesten elinikäisen psykiatrisen hoidon useudessa ei ollut eroja: hoidossa oli ollut 27 prosenttia haastatelluista. Itsemurha-ajatuksia oli jossain elämänsä vaiheessa ollut vastanneista 44 prosentilla ja usein itsemurhaa oli ajatellut 6 prosenttia. Joka viides haastatelluista oli myös yrittänyt itsemurhaa. Valtaosa heistä oli yrittänyt sitä haastattelua edeltäneiden kolme vuoden aikana.

2.5. Väkivallan vähättely, hallintakeinot ja koettu avun tarve

Vähättely

Haastatteluja tehneitä pyydettiin arvioimaan haastattelun lopuksi, missä määrin haastatellut mahdollisesti vähättelivät väkivaltaisuuttaan tai peräti kielsivät sen. Vähättelyllä tarkoitetaan tässä yhteydessä esimerkiksi sitä, että tekijä syyllistää uhria, katsoo väkivaltansa johtuneen ”poikkeuksellisesta päihtymyksestä” tai näkee oikeuden päätökset perusteettomina. Vähättelyä ovat esimerkiksi tapaukset, joissa henkilö myöntää syyllistyneensä pahoinpitelyyn, mutta korostaa sitä, ettei uhrille aiheutunut ”mitään fyysisiä vammoja”. Kieltäminen tässä yhteydessä tarkoittaa esimerkiksi sitä, että henkilö ei mainitse väkivaltahaastattelussa tekemäänsä kahta murhaa.

Haastattelijoiden mukaan valtaosa haastateltavista (80 %) suhtautui haastatteluun vakavasti ja pyrki tuomaan esiin lähisuhdeväkivallan suhteellisen totuudenmukaisesti. Joka seitsemäs haastateltava (15 %) vähätteli väkivaltaisuuttaan tai kielsi sen kokonaan. Yhdentoista haastatellun miehen ja yhden naisen kohdalla arvioita ei kyetty tekemään. Väkivallan kieltämistä tai vähättelyä arvioitiin olevan merkitsevästi useammin miehillä kuin naisilla. Vain kahden naisen arvioitiin vähätelleen väkivaltaisuuttaan tai kieltäneen sen kokonaan.

Vihan hallintakeinot ja syyllisyyden kokeminen

Lopuksi haastateltavia pyydettiin arvioimaan viimeaikaisen elämäntilanteen aiheuttamaa ”kireyttä ja hermostuneisuutta” sekä itselle luonteenomaista tapaa käsitellä vihan ja suuttumuksen tunteita. Kuinka nopeasti suuttumuksen tunne kehittyy ja miten vihan tunnetta kyetään hallitsemaan? Samalla pyydettiin arvioita siitä, miten kauan tilanteen mentyä ohi asia on mielessä ja kuinka vastuullinen tapahtuneesta ja mahdollisesta ylireagoimisesta tekijä kokee olevansa.

Kysymys ”miten kireä ja hermostunut olit viimeisen vuoden aikana ennen vankilaan joutumistasi verrattuna aikaisempiin vuosiin yleensä” tarjoaa mahdollisuuden nähdä tapahtumat seurauksena jostain itsen ulkopuolella olleesta. Vajaa puolet vastanneista arvioi olleensa tavallista hermostuneempi vankeutta edeltävänä vuonna ja hyvin rauhallisina itseään piti joka kymmenes. Suuttumisen nopeus on asia, jolla selitetään seuraukset itsen ulkopuolelle. Joka toinen haastatelluista arvioi itsensä nopeaksi tai melko nopeaksi suuttujaksi: ”suutun heti, hihat / päreet palavat aina...” Joka viides oli sitä mieltä, että on hyvin hidaskäyttöinen. Vastausten jakaumissa näkynee käyttäytymismallien sosiaalinen suotavuus. Vaikka suuri osa vastaajista arvioi elämäntilanteensa kuormittavaksi ja kireyttä aiheuttaneeksi – ja vaikka joka

toinen oli mielestään ”nopea suuttuja” – oli valtaosa vastaajista kuitenkin sitä mieltä että vihan tunne pysyy hallinnassa. Seitsemän prosenttia vastaajista katsoi suuttumisen johtavan saman tien raivostumiseen ”aina tai lähes aina” ja 72 prosenttia oli sitä mieltä, että raivostumista tapahtuu melko harvoin tai ei juuri koskaan.

Mahdollisen suuttumisen ja ylireagoimisen vaikutuksen vastaajat näkivät vähäisiksi ja harvinaisiksi. Valtaosa (70 %) sanoi unohtavansa mahdollisen maltin menetyksen välittömästi tai muistavansa sen korkeintaan lyhyen aikaa. Kuitenkin yli puolet (62 %) oli sitä mieltä, että ylireagointi harmittaa jälkeen päin aina tai usein ja aiheuttaa syyllisyyttä. Vastaajista joka viides arvioi olevansa ristiriitatilanteissa aktiivinen eikä niitä välttämään pyrkivä. Kolmannes piti itseään ristiriitatilanteihin sopeutuvana vaikka se merkitsisikin oman vapauden ja itsemääräämisoikeuden rajoittamista. Lähes puolet (44 %) oli sitä mieltä, että ristiriitatilanteita on parasta pyrkiä aktiivisesti välttämään. Osa vastaajista oli sitä mieltä, ettei heillä ole yhtä tyyppillistä suhtautumistapaa ristiriitoihin. Kysymys on keinotekoinen, mutta lähinnä sen avulla haluttiin saada haastateltavien vaikutelma siitä, kuinka ”punaisia, sinisiä tai keltaisia” he ovat omasta mielestään. Miesten ja naisten arvioinnit eivät poikenneet toisistaan millään arviointiulottuvuudella.

2.6. Yhteenveto

Tutkimusjoukko koostui 250:stä 18-70-vuotiaasta vangista, jotka ovat syntyneet vuosina 1935-1986. Tutkittavien vankien ehdottomien vankeustuomioiden lukumäärät vaihtelivat yhdestä 21:een. Sakon muuntorangaistusta suorittavien vankien tuomioiden pituudet vaihtelivat 10:stä päivästä 130:een päivään, ja vankeusrangaistusta suorittavien 15:sta päivästä elinkautiseen. Tutkittavien vankien rikosnimikkeet vaihtelivat rattijuopumuksista henkirikoksiin. Aineistossa esiintyi yhteensä 164 eri rikosnimikettä, joista suurta osaa voidaan pitää väkivaltarikoksina. Väkivaltarikoksiksi luokitettiin 51 eri rikosnimikettä, joista lisäksi 32 luokitettiin edelleen joko suoraa fyysistä väkivaltaa tai sillä uhkaamista sisältäviksi tai suoraa väkivaltaa lähellä olevaksi (esimerkiksi murhapolttio).

Väkivalta kasautui aineistossa samoille henkilöille. Yhteensä 70 henkilöllä ei ollut tuomiolauselmissa tai rikosrekisterissä merkintöjä väkivaltarikoksista. Kahdella henkilöllä oli väkivaltarikoksia yli neljäkymmentä, eli yhteensä kahdeksankymmentä väkivaltarikosta, mikä on koko aineiston kaikista väkivaltarikoksista seitsemän prosenttia. Kymmenen väkivaltaisinta oli tehnyt yhteensä 310 väkivaltarikosta, mikä oli lähes kolmasosa kaikista väkivaltarikoksista.

Seuraavaksi yleisin rikostyyppi oli varkaus (1080 tapausta), mikä oli kuudesosa kaikista rikoksista. Kolmanneksi yleisin rikoskokonaisuus liittyi autoihin, ajokorttia ajamiseen sekä päihteisiin. Seuraavat rikokset muodostavat noin puolet kaikista syyksiluetuista rikoksista: kulkuneuvon kuljettaminen oikeudetta, törkeä rattijuopumus, rattijuopumus, moottorikulkuneuvon käyttövarkaus, luvaton käyttö tai sen yrittäminen, liikenneturvallisuuden vaarantaminen ja liikennerikkomus.

Haastateltavat ilmoittivat yhteensä 420 väkivaltarikosta. Miehet olivat tehneet niistä 356 ja naiset 64. Naiset ilmoittivat tehneensä keskimäärin 1,4 väkivaltarikosta ja miehet ilmoittivat tehneensä keskimäärin 1,7 väkivaltarikosta. Tuomiolauselmissa löytyi kaikkiaan 567 syyksi luettua väkivaltarikosta, mikä on 111 rikosta enemmän kuin haastateltavat ilmoittivat. Henkirikoksia vastaajat ilmoittivat kuusi, tuomiolauselmissa löytyi 29.

Haastateltavien ilmoittama väkivalta oli kohdistunut pääasiassa tekijälle aikaisemmin tuntemattomiin tai tuttaviin ja kavereihin. Varsinainen lähisuhdeväkivalta oli useimmiten kohdistunut (entiseen) puolisoon. Miesten ilmoittama lähisuhdeväkivalta oli kohdistunut myös isään – ja naisten ilmoittama lähisuhdeväkivalta äitiin. Miehillä yleisin väkivallan kohde oli ennestään tuntematon henkilö, kaveri tai tuttava. Naisten väkivalta oli kohdistunut entiseen puolisoon, äitiin ja tuttaviin.

Haastateltavien perhesuhteet olivat epävakaat. Suurella osalla oli aikaisemmissa avo- tai avioliitossa syntyneitä lapsia, tai samassa taloudessa asui kumppanin lapsia entisestä avioliitosta. Haastateltujen koulutustausta vastasi vankien yleistä koulutusjakaamaa. Ennen vankeutta työttöminä oli ollut 86 % haastatelluista. Yli kaksi vuotta työttömänä oli ollut joka toinen ja joka neljänneltä työhistoria puuttui kokonaan. Asunnon vaihtaminen kasautui neljäsosalle haastatelluista. Lähes kaikilla oli pitkäaikaista päihteidenkäyttöä, kolmasosa haastatelluista oli ollut psykiatrisessa hoidossa ja 44 %:lla oli ollut joskus itsemurha-ajatuksia.

Haastattelijoiden mukaan valtaosa haastateltavista (80 %) suhtautui haastatteluun vakavasti ja pyrki tuomaan esiin lähisuhdeväkivallan suhteellisen totuudenmukaisesti. Joka seitsemäs haastateltava (15 %) vähätteli väkivaltaisuuttaan tai kielsi sen kokonaan. Yhdentoista haastatellun miehen ja yhden naisen kohdalla arvioita ei kyetty tekemään. Väkivallan kieltämistä tai vähättelyä arvioitiin olevan merkitsevästi useammin miehillä kuin naisilla. Vain kahden naisen arvioitiin vähätelleen väkivaltaisuuttaan tai kieltäneen sen kokonaan.

3. LÄHISUHDEVÄKIVALLAN SELVITTÄMISKÄYTÄNNÖT VANKILOISSA

Työryhmän tuli selvittää, miten vankien lähisuhdeväkivalta, tapaamiskiellot ja muut väkivaltakäyttäytymiseen vaikuttavat tiedot kirjataan sijoittajayksiköissä ja vankiloissa sekä se miten näiden tietojen tulisi vaikuttaa vankisijoitteluun? Työryhmän tuli myös antaa ehdotus sekä selvittämis- ja kirjaamiskäytäntöjen että sijoittelutoiminnan kehittämisestä.

Vangit sijoitetaan vankiloihin Rikosseuraamusviraston antamien sijoitusohjeiden mukaisesti. Vankeja sijoitettaessa on otettava huomioon vangin kotipaikka, ikä, terveydentila, oletettava sopeutuminen laitoksen olosuhteisiin, ammattitaito, työkyky, koulutuksen tarve sekä muut yksilölliset ominaisuudet. (Laki rangaistusten täytäntöönpanosta 767/2005). Vangit on mahdollisuuksien mukaan sijoitettava siten, ettei heidän yhteytensä omaisiin kohtuuttomasti vaikeudu. Vangille on pystyttävä järjestämään sopivaa toimintaa ja heidän tarvitsemaansa hoitoa.

Vangit sijoitetaan ensisijaisesti niihin vankeinhoitoalueen laitoksiin, joilla heidän kotikuntansa sijaitsevat. Alle kahden vuoden rangaistusta suorittavat sijoitetaan vangin kotikunnan perusteella määrättyyn laitokseen ja yli kahden vuoden rangaistusta suorittavat toimitetaan ensin oman alueensa sijoittajayksikköön. Sijoittajayksikkö määrää lopullisen sijoituspaikan. Sakon muuntorangaistukseen tuomitut sijoitetaan suoraan kotikuntansa perusteella määrättyyn laitokseen.

Etelä-Suomen vankeinhoitoalueen sijoittajayksikköinä toimivat Helsingin vankila, Riihimäen vankila ja Hämeenlinnan vankila. Länsi-Suomen alueen sijoittajayksikkönä toimii Lounais-Suomen vankila. Itä- Suomen alueen sijoittajayksikkönä toimii Kuopion vankila, Pohjois-Suomen sijoittajayksikkönä Oulun vankila ja Kaakkois-Suomen sijoittajayksikkönä Mikkelin vankila. Pyhäselän vankila toimii Itä-Suomen läänin alueelta olevien naisten sijoittajayksikkönä. Sijoittajayksikkönä toimiva vankila laatii suunnitelman vangin toiminnasta rangaistusajana sekä selvittää toiminnan ja rangaistuksen turvallisen täytäntöönpanon edellyttämän sijoituspaikan. Rangaistuslaitoksen johtaja tai hänen määräämänsä virkamies tekee päätöksen vangin sijoituspaikasta kuultuaan sen laitoksen johtajaa, jonne vanki on tarkoitus sijoittaa.

3.1. Lähisuhdeväkivallan arviointi sijoittajayksiköissä

Vankeinhoitolaitos aloitti lokakuussa 2002 rangaistusajan suunnitelmien laatimisen kaikissa sijoittajayksiköissä. Kaikille yli kahden vuoden tuomion saaneelle vangille tehdään riski- ja tarvearvio sekä siihen perustuva rangaistusajan suunnitelma. Rangaistusajan suunnitelmaan kirjataan tekijät, jotka ylläpitävät vangin rikollista käyttäytymistä ja joiden kanssa tulee vankeusaikana työskennellä. Rangaistusajan suunnitelmaan sisällytettävillä toiminnoilla lisätään vangin selviytymisedellytyksiä vapautumisen jälkeen.

Riski- ja tarvearvio on menetelmä jota on käytetty arvioitaessa vankeja, joilla on yli kahden vuoden tuomio. Riski- ja tarvearvioiden pohjalta on laadittu vangeille yksilöllinen rangaistusajan suunnitelma, jossa määritellään ne keskeiset tarpeet ja riskit, joihin tulee vaikuttaa vankeusaikana. Näitä tarpeita ovat koulutuksen

hankkiminen, ammattitaidon parantaminen, päihdekuntoutus, kognitiivisten taitojen kehittäminen tai väkivaltaisuuden käsittely. Suomessa käytössä oleva riski- ja tarvearviointimenetelmä perustuu Englannin vankeinhoidossa käytössä olevaan järjestelmään, jonka vuonna 2005 ottivat käyttöön myös Tanska ja Norja.

Vankeuslain tullessa voimaan 1.10.2006 rangaistusajan suunnitelma laajenee koskemaan myös alle kahden vuoden mittaisen tuomion saaneita vankeja. Tavoitteena on, että arvio ja suunnitelma tehdään kaikille yli kolmen kuukauden tuomion saaneille. Vuonna 2004 riski- ja tarvearvioita tehtiin 708, kun saapuvia vankeja oli 6575.

Nykyisessä riski- ja tarvearviossa on neljä lähisuhdeväkivaltaa kartoittavaa kysymystä: 1) nykyisen parisuhteen merkitys pyrittäessä kohti rikoksetonta ja päihteetöntä elämäntapaa; 2) lähisuhdeväkivaltaan syyllistyminen ja mahdolliset lähestymis- ja tapaamiskiellot, lähisuhdeväkivallassa uhrina, 3) vanhemmuuden taidot ja vanhemman rooli suhteessa lapsiin sekä 4) suhde muihin läheisiin.

Parisuhteen arviointi

Sijoittajyksikössä tehtävässä työssä tavoitetaan valtaosa vankilaan tulevista, joilla vankeuden aikana on parisuhde. Parisuhdetta arvioitaessa otetaan huomioon se, tukeeko parisuhde vapautumisen jälkeistä rikoksettomuuteen tähtäävää elämää vai onko rikokset tehty puolison kanssa, joka on kiinnittynyt rikoksia ja päihteitä suosivaan elämäntapaan. Samassa yhteydessä arvioidaan sitä, onko haastateltu puoliso sitä mieltä, että suhde on tuhoisa ja haitallinen jommallekummalle osapuolelle – esimerkiksi lähisuhdeväkivallasta johtuen.

Rangaistusajan suunnitelmaan voidaan kirjata tavoitteeksi parisuhteen vahvistaminen esimerkiksi silloin kun suhteessa on ongelmia, mutta haastateltava näkee suhteen tärkeyden ja olisi valmis työskentelemään suhteen kuntoon saamiseksi. Verkostotukea annetaan esimerkiksi silloin, kun suhde on olemassa, mutta puolisoilla ei ole voimavaroja tukea esimerkiksi päihde-, mielenterveys- tai muiden ongelmien takia. Parisuhteella on sekä vankila-aikana että vapautuessa erityinen merkitys kun suhde nykyiseen puolisoon tai kumppaniin on hyvä, eikä puolisoilla ole rikollista tai päihdeongelmaista taustaa. (Riski- ja tarvearvioinnin käsikirja 2004).

Lähisuhdeväkivalta ja vanhemmuuden taidot

Riski- ja tarvearvioissa kartoitetaan onko haastateltava ollut lähisuhteissaan väkivaltainen tai onko häneen itseensä kohdistunut väkivaltaa. Arviointi tehdään yhdellä asteikolla, mutta jatkossa näitä arvioidaan erikseen. Asiakirjaan on mahdollista tehdä täydentäviä merkintöjä. Sijoittajyksikön käytössä ei ole strukturoituja arviointimenetelmiä lähisuhdeväkivaltariskin kartoittamiseksi. Vanhemmuuden taitojen arviointi täydentää lähisuhdeväkivaltariskin arviointia lapsiin kohdistuvan tai kohdistuneen riskin arvioimiseksi. Vanhemmuuden taitojen arviointi on vaativaa ja edellyttää monipuolista osaamista. Arvioinnissa tarkastellaan haastateltavan suhteita omiin lapsiinsa tai yhdessä asuvan puolison tai kumppanin lapsiin: arviointi kattaa lapsiin kohdistuvan hoivan, vastuun, ymmärtämyksen ja käyttäytymisen sekä yhdessä tekemisen muodot. (Riski- ja tarvearvioinnin käsikirja 2004).

Arvioinneissa kirjataan mahdolliset huostaanotot: ovatko lapset otettu huostaan pakkohuostaanotolla tai vanhempien suostumuksella. Myös aikaisemmat, ennen vankeustuomion alkamista tapahtuneet huostaanotot huomioidaan. Rangaistusajan suunnitelmassa on käsitellään sitä, mihin vanhemmuutta tukeviin toimenpiteisiin voidaan lähteä, jos haastateltavan suhde lapsiinsa on epävakaa eikä hän ota vastuuta heistä tai on säännöllisesti vastuuntunnon ja epäluotettava. Arviointi on vaikeaa erityisesti silloin kun haastateltava kokee lasten olevan hänelle tärkeitä, mutta asiakirjat tai käyttäytyminen osoittavat toista. Haastattelussa tämä voi näkyä siten, että hän ei ehkä tiedä yksityiskohtia lastensa elämästä: mitä luokkaa he käyvät, missä he viettävät aikaansa - tai lastensa syntymäpäiviä. Haastateltava ei välttämättä edes tiedä, missä hänen lapsensa asuvat. Haastateltava saattaa myös katsoa, että vankilaan joutumisella ei ole merkitystä lapsille. Erityinen riski on, jos haastateltava on asiakirjojen mukaan hyväksikäyttänyt lapsiaan seksuaalisesti tai on saanut tuomion lastensa pahoinpitelystä. (Riski- ja tarvearvioinnin käsikirja 2004).

Työryhmä esittää tarkennuksia Riski- ja tarvearvion lähisuhdeväkivaltakysymyksiin. Riski- ja tarvearvion lähisuhdeväkivaltakysymykset voivat toimia ensimmäisenä seulana lähisuhdeväkivallan esiintyvyyden osalta.

3.2. Arviointien kehittämistarpeet

Lähisuhdeväkivallan arvioinnilla on useita tavoitteita, joita kaikkia ei voida käsitellä samanaikaisesti. Keskeisiä väkivallan vakavuuden sekä uusimisriskin määrittämisessä ovat uusimisriskin arviointiin kehitetyt strukturoidut arviointimenetelmät. Näitä ovat esimerkiksi Websterin, Douglasin, Eavesin ja Hartin kehittämä HCR-20 ("Historical items, Clinical items and Risk Assessment") sekä Kroppin, Hartin, Websterin, Eavesin ja Belfragen kehittämä SARA ("Spousal Assault Risk Assessment").

Sijoittajayksiköt eivät toistaiseksi käytä näitä menetelmiä. Työryhmä näkee strukturoidut arviointimenetelmät kuitenkin erityisen tarpeelliseksi silloin kun otetaan käyttöön toimintamuotoja, joiden avulla katsotaan voitavan vaikuttaa rikosten uusimisriskiin. Strukturoituja arviointeja tulisi käyttää valittaessa osallistujia kyseisiin toimintamuotoihin. Lisäksi arviointia tulisi käyttää myös silloin, kun intervention vaikutuksia arvioidaan ennen – jälkeen –periaatteella.

Työryhmä suosittelee strukturoitujen arviointimenetelmien käyttöönottamista, erityisesti silloin kun lähisuhdeväkivaltaa pyritään vähentämään toimintaohjelmilla, jotka viedään Rikosseuraamusviraston hyväksymismenettelyyn (akkreditointi).

Strukturoituja menetelmiä on Suomessa terveydenhuollon ammattihenkilöiden käytössä. Vanhan Vaasan sairaala on järjestänyt koulutusta HCR-20 menetelmästä. SARAN koulutusta on saatavissa mm. Ruotsin Sundsvallissa. Koulutukset ovat suosittuja ja usein täynnä. Arviointimenetelmät eivät ole kuitenkaan itsetarkoitus eikä niitä kannata tai tule ottaa käyttöön, mikäli ei esimerkiksi jouduta karsimaan tiettyyn toimintamuotoon hakijoita suuremmasta joukosta. Aikaa vievien menetelmien käyttö on kyseenalaista jos resursseja on niukasti ja toiminnan muodot sellaisia, ettei niillä arvioida olevan mitattavissa olevaa vaikutusta – tai vaikutukset ovat satunnaisvaihtelua vähäisempiä.

4. ONGELMAAN VAIKUTTAMINEN

Työryhmän tuli selvittää minkälaisilla toimintaohjelmilla lähisuhdeväkivaltaan voidaan vaikuttaa. Työryhmän oli kartoitettava Suomessa ja Suomeen verrattavissa olevissa maissa käytössä olevat lähisuhdeväkivaltaan suunnatut toimintaohjelmat ja tehtävä ehdotus käyttöön otettavista ohjelmista. Työryhmän oli selvitettävä, miten ohjausta väkivaltaisuuksien käsittelyyn voidaan kehittää ja mitä vaihtoehtoja palvelujärjestelmällä on tarjota.

Palvelujärjestelmällä tarkoitetaan sitä julkisten ja kansalaisyhteiskunnan järjestöjen verkostoa, joka tekee väkivaltaa ennaltaestävää työtä sekä väkivallan katkaisuun vaikuttavaa työtä.

4.1. Miten yhteiskunta puuttuu lähisuhdeväkivaltaan?

Eräissä maissa, mm. Yhdysvalloissa, Itävallassa sekä Isossa-Britanniassa väkivaltaisten miesten ryhmät on kytketty rikosoikeudelliseen järjestelmään vaihtoehtoisena seuraamuksena. Niissäkin maissa, joissa väkivaltainterventio on kytketty rikosoikeusjärjestelmään, ohjelman keskeyttäneiden miesten lukumäärä on suuri. Kun kuntouttava ohjelma on kytketty rikosoikeusjärjestelmään, ohjelman keskeyttäminen merkitsee ehdollisen vankeusrangaistuksen muuttumista ehdottomaksi. Ohjaus väkivaltaisille miehille tarkoitettuun kognitiivis-behavioraaliseen ryhmään ei sinänsä pysäytä syyteharkintaa. Miesryhmään osallistumisen ehdottomana edellytyksenä on, että uhriin pidetään säännöllisesti yhteyttä ja hänen turvallisuuttaan seurataan. (Strategies for Confronting Domestic Violence. United Nations Office at Vienna 1993). Suomessa ei toistaiseksi ole kattavaa järjestelmää väkivaltaisille miehille tarkoitettujen palveluiden integroimisesta oikeusprosessiin.

Yhdysvalloissa Sherman on tehnyt tutkimusta säilöönottojen vaikutuksesta. Sherman havaitsi vahvan yhteisvaikutuksen yhteisön epävirallisen kontrollin ja poliisin toimien vaikutuksen välillä. Hän havaitsi pidättämisen tehoavan ihmisiin, jotka kokivat poliisin oikeutettuna valvojana, eivätkä oman etnisen tai muun kulttuurisen yhteisönsä ulkopuolisena asioihin puuttujana. He kokivat rakentavaa häpeää, tarvetta sopeutua yhteisön arvoihin. (Ellonen ja Nurmi 1997, 127-128).

Sen sijaan säilöön otetut syrjäytyneet ja poliisin valtakulttuurista etäämpänä olevat uusivat rikoksen jopa todennäköisemmin seuraavan vuoden aikana kuin jos heidät olisi passitettu jäähyille tai annettu neuvoja sovinnollisista ratkaisumalleista. Todennäköisesti he kokivat putkaan viennin vain häirintänä. Mitä niukemmat sidokset tekijällä on valtayhteisöön, sitä vähemmän järkevänä hän kokee häpeämisen ja poliisin puuttumisen yksityisasioihinsa. Poliisin kohtaamisesta voi tällöin tulla haaste ja väkivallan koventaminen on keino säilyttää itsekunnioitus. Rakentavan häpeän sijasta puuttuminen voi aiheuttaa leimautumista ja vihaa ja vähentää rakentavan toiminnan mahdollisuuksia. (Ellonen ja Nurmi 1997, 127-128).

Ellonen ja Nurmi arvioivat, että Shermanin johtopäätökset liittyvät ryhmiin, joita Suomessa ei ole. On totta, että äidinkieli ja uskonto muodostavat yleensä jonkinlaisen selvästi havaittavan ryhmänmuodostumisperusteen. Etnisten ryhmien merkitystä

korostetaan myös Yhdysvalloissa muiden sosioekonomisten tekijöiden suhteen: asumisolosuhteet, koulutustausta, palkkataso jne. Tämän kaltaista valtaväestöstä asumis-, koulutus- ja työllisyystasoltaan poikkeavaa ryhmää vankiloissa on valtaosa.

Myös Johanna Niemi-Kiesiläinen viittaa Shermanin tutkimukseen säilöönnoton merkityksestä uusimiselle. Niemi-Kiesiläisen mielestä pelkän säilöönnoton tarkasteleminen lähisuhdeväkivallan uusimisen estämisessä ei ole relevanttia, vaan pitäisi tarkastella koko syyteharkintaprosessia. (Niemi-Kiesiläinen 2004, 58). On varmasti totta, että useat lähisuhdeväkivaltatilanteet ovat jääneet syyttämättä, vaikka niiden törkeys olisi samalla tasolla katuväkivallan kanssa. Toisaalta myöskään kaikkia katuväkivaltatapauksia ei ilmoiteta. Katuväkivallan suurempi todennäköisyys tulla rikosoikeusjärjestelmän tietoon ja edetä rikosprosessiin johtuu sen tapahtumisesta julkisella paikalla. Poliisi menee kotihälytystilanteisiin vain kutsuttaessa. Jos katuväkivaltatilanteetkin olisivat oman ilmoituksen varassa, suurempi osuus niistäkin saattaisi jäädä ilmoittamatta.

4.2. Hyviä käytäntöjä palveluohjauksessa

Kaikilla paikkakunnilla ei ole väkivaltaisille miehille suunnattuja palveluita. Palveluita tuotettaessa on työhön ehdottomasti liitettävä yhteydenpito uhriin. (Strategies for Confronting Domestic Violence. United Nations Office at Vienna 1993). Palvelujen kehittäminen sisältyy myös Sosiaali- ja terveysministeriön toimintaohjelmaan lähisuhde- ja perheväkivallan ehkäisemiseksi vuosille 2004-2007 sekä Kansalliseen väkivallan vähentämisen ohjelmaan.

Espoon poliisin, Espoon kihlakunnan syyttäjäsoston ja Lyömättömän linjan yhteistyö

Espoon poliisi jakaa kotihälytystilanteiden perusteella käynnistyneessä esitutkintavaiheessa materiaalia Espoon Lyömättömän linjan miesryhmästä sekä pyytää suostumuksen yhteystietojen toimittamisesta Espoon Lyömätön linja-toimintaan. Myös naiselta pyydetään suostumusta hänen yhteystietojensa toimittamiseen Naisten apu – palveluun. Naisten avun työntekijä tapaa naista 1-3 kertaa, joiden aikana tehdään tilannekartoitus, mahdollinen turvasuunnitelma ja sovitaan jatkotoimenpiteistä. (Hautamäki 2004).

Yhteistyömallin periaatteena on, että Lyömättömässä Linjassa käynnit tai Väkivallan katkaisu – ohjelmaan osallistuminen ei sellaisenaan ole vaihtoehto rikoksesta muutoin tulevalle rangaistukselle. (Hautamäki 2004).

Poliisilla ei toistaiseksi ole käytettävissä muuta seuraa uusimisriskin arvioinnissa ja syyteharkinnassa kuin aiemmat rikosilmoitustiedot. Näitä menetelmiä kuitenkin ollaan kehittämässä.

Kuopion poliisin ja Kuopion kriisikeskuksen yhteistyö

Kuopiossa poliisi varaa kotihälytystilanteessa tekijälle seuraavalle päivälle keskusteluajan Kuopion kriisikeskuksesta. Kuopion kriisikeskuksen työntekijä saa tietää, että

kyse on lähisuhdeväkivallasta, jossa poliisi on hälytetty paikalle. Tekijän nimeä ei aikaa varattaessa kuitenkaan ilmoiteta kriisikeskukselle. Tietosuojalainsäädäntö estää tiedon antamisen ilman asiakkaan lupaa. Noin kolmasosa varatuista ajoista jätetään käyttämättä. Osa kävijöistä käy muutaman kerran, joidenkin kanssa tehdään pitkäkestoisempaa, jopa parivuotista työtä. Kuopion kriisikeskuksen työskentelymalliin kuuluu yksilökeskusteluja sekä ryhmämuotoista toimintaa. Kuopion kriisikeskus kehittää myös parhaillaan ryhmämuotoista toimintaa vankilasta vapautuville Naarajärven avovankilan kanssa.

Malmin ensiapupoliklinikan ja poliisin yhteistyö

Ylikonstaapeli Anneli Aunola esitteli työryhmän kokouksessa Malmin poliisin ja Malmin ensiapupoliklinikan toimintamallia epäilyssä lähisuhdeväkivaltatapauksessa. Työryhmä on kehittänyt kerhonkarttalomakkeen, jonka avulla voidaan kuvantaa ja dokumentoida pahoinpitelyn jäljet. Lääkärinlausunto on lähisuhdeväkivaltatilanteissa usein ollut ongelmallinen kohta. Mm. professori Sajantila Helsingin yliopiston lääketieteellisestä tiedekunnasta kouluttaa nykyisin lähisuhdeväkivallan tunnistamista. Pahoinpitelylomaketta täytettäessä kysytään myös uhrin suostumus tietojen luovuttamiseen poliisille. Samassa tilanteessa kysytään myös lasten olinpaikkaa ja pyritään järjestämään heille apua.

4.3. Väkivaltaisesti käyttäytyvien miesten kanssa tehtävä työ

Väkivaltaisesti käyttäytyvien miesten kanssa tehtävää työtä Suomessa on kehitetty 1990 -luvun alusta alkaen. Eri puolella Suomea on käynnistetty toimintoja väkivaltaisesti käyttäytyvien miesten kanssa työskentelemiseksi. Palvelut ovat käynnistyneet eri järjestöjen ylläpitämien turvakotien, kriisikeskusten ja perheneuvontatyötä tekevien tahojen toimesta. Suomessa toteutettavat väkivallan tekijöiden palvelut ovat tällä hetkellä edelleen pääasiassa järjestöjen tuottamia ja niiden pääasiallisena rahoittajana toimii Raha-automaattiyhdistys.

Työryhmä kartoitti ja vertasi uusintarikollisuuteen vaikuttamista tutkineen kirjallisuuden sekä naiseen kohdistuvan väkivallan vähentämistä koskevien suosituskriteerien perusteella lähisuhdeväkivallan vähentämiseen tähtääviä ohjelmia, joita on eri maissa käytössä sekä vankilaympäristössä että kansalaisyhteiskunnassa.

Vankeinhoidon käyttöön lähisuhdeväkivallan puheeksiottamiseksi on Mikkelissä kehitetty strukturoitu haastattelu, jonka tavoitteena on motivoida henkilöä jatkamaan työskentelyä, mikäli lähisuhdeväkivaltaa ilmenee. Muunlaista lähisuhteisiin keskittyvää ohjelmatoimintaa vankeinhoitolaitoksessa ei ole, vaikka käytössä onkin ohjelma seksuaalisesta väkivallasta tuomituille (STOP) sekä väkivaltaisille henkilöille suunnattu ohjelma (Cognitive Self Change).

Skotlannin vankeinhoidolla on käytössään kaksi ohjelmaa lähisuhteissaan väkivaltaisille henkilöille: Change sekä Lothian Domestic Violence Probation Project. Lothian Domestic Violence Probation Project voidaan suorittaa myös vankilan ulkopuolella. Osallistujat ohjataan ohjelmaan rikosoikeusjärjestelmän kautta. Lähisuhdeväkivallan edettyä tuomioistuinkäsittelyyn päätös sisältää velvoitteen osallistua väkivaltaisille miehille tarkoitettuun ohjelmaan. Ryhmät kokoontuivat kerran viikossa noin puolen vuoden ajan. Ryhmissä käsiteltiin miehen väkivaltaisuutta.

Ryhmän päättymisen jälkeen seurantajakson pituus on ollut kolme vuotta. Ohjelmien vaikuttavuudeksi pahoinpitelyjen vähentämisessä on arvioitu noin 30 % . Vaikuttavuusprosentti on erittäin korkea.

Kanadan vankeinhoitolaitoksen ohjelmista on mukaan vertailuun otettu High Intensity Family Violence Prevention Programme (korkean uusimisriskin omaaville), Moderate Intensity Family Violence Prevention Programme (keskikorkean uusimisriskin omaaville) sekä Maintenance Programme kahden edellisen ohjelman läpikäyneille. Taidot, joita ohjelmassa harjoitellaan, ovat aikalisän ottaminen, ajatusten pysäyttäminen, väittely, aktiivinen kuuntelu, ristiriitojen neuvottelu, ongelmanratkaisu ja rentoutuminen. Kanadan ohjelmatoiminta on laajempaa kuin Suomessa ja ohjelmatoiminnan eriyttäminen ja kohdentaminen on laajempien henkilöresurssien sekä suuremman osallistujamäärän takia voitu viedä pidemmälle.

Myös wieniläinen Das Anti-Gewalt Program toimii kiinteässä yhteydessä rikosoikeusjärjestelmään. Ohjelmaa toteutetaan ehdollisen vapaurangaistuksen yhteydessä. Keskeyttämisprosentti arvioitiin korkeaksi. Se johtunee osaksi siitä, että varsinaista motivointivaihetta ei ohjelman aloittamiseksi ole. Sanktio ohjelman keskeyttämisestä saattaa olla ehdollisen vankeusrangaistuksen muuttuminen ehdottomaksi. Toimintamalli olisi ehdottomasti tutustumisen arvoinen, mutta toisaalta koska sitä ei käytetä vankeinhoitolaitoksen sisällä vaan jo aikaisemmassa vaiheessa rikosprosessia, toimintamalli menee sivuun työryhmän toimeksiannon rajauksesta. Vankeinhoitolaitoksen työryhmän toimeksiantona ei ole ottaa kantaa rikosoikeusjärjestelmään vaan vankeusajan sisältöön.

Osnabrückin yliopistossa on tehty tutkimusta naisiin kohdistuvan väkivallan vähentämiseen tähtäävistä palveluista. Arvioitavana on ollut sekä naisten että miesten palveluja. Väkivaltaisille miehille suunnatuista interventioista on jonkin verran tutkimustietoa, lähinnä ohjelmien loppuunsaattamisen ja sosiaalisten taustamuuttujien välisistä yhteyksistä. Vaikuttavuustietoa ei varsinaisesti vielä ole, koska väkivaltaisille miehille tarkoitettujen palvelujen arvioidaan olevan pioneerivaiheessa. (Working together to combat domestic violence 2004).

Selvitystyön aikana oltiin yhteydessä myös Ruotsin vankeinhoito- ja kriminaalihuoltotyössä toteutettavaa lähisuhteväkivaltatyötä koordinoivaan vastuuhenkilöön. Häneltä kuultiin myönteistä palautetta ohjelmasta IDAP – Integrated Domestic Abuse Programme. Ruotsinkaan osalta vaikuttavuusseurantaa ei ole vielä voitu tehdä, koska ohjelma on ollut käytössä niin lyhyen aikaa. Ohjelmaa kokonaisuudessaan ei voitu lähettää Ruotsista tutustuttavaksi, koska ohjelman tekijänoikeudet ovat englantilaisilla. Englannissa tuotetun ohjelman toteuttamiseen liittyvät samat haasteet kuin vankeinhoitolaitoksella jo käytössä oleviin ohjelmiin (OMA, STOP, CS, Suuttumuksen hallinta). Siksi valintavaiheessa oltiin taipuvaisempia keskittymään kotimaisiin ohjelmiin ja palveluihin.

Kotimaisista väkivaltaisille miehille tarkoitetuista palveluista löytyy tarkempia kuvauksia mm. Rikoksentorjuntaneuvoston web-sivuilta www.rikoksentorjunta.fi → Kansallinen väkivallan vähentämisen ohjelma saatavilla → Naisiin kohdistuva väkivalta. Liitteenä olevaan taulukkoon (taulukko 1) on kirjattu tietoja eri ohjelmista.

Suomessa Vankeinhoitolaitoksessa käytössä oleva OMA-ohjelma (Cognitive Self Change) soveltuu pitkää tuomiota suorittaville lähisuhteissaan väkivaltaisille miehille. Naisista ei välttämättä saada kuuden hengen ryhmää aluevankilatasolla. Ohjelmaa on kokeiltu mm. Vermontissa sekä Isossa-Britanniassa. (Polaschek, Wilson, Townsend, & Daly 2005, McGuire 2004, 165-166). Vermontissa toteutettava Cognitive Self Change on organisoitu siten, että ensimmäinen vaihe suoritetaan vankeudessa ja

toinen vaihe valvotussa vapaudessa. Vaikuttavuustiedot eivät siksi ole suoraan sovellettavissa olosuhteisiin, jossa vapautumisen jälkeen uusien taitojen ylläpitämistä ei tueta.

Hearn (2003, 2004) on artikkelissaan esittänyt väkivaltaisille miehille tarkoitettujen ohjelmien laatukriteereitä, joita työryhmä myös hyödynsi ohjelmia vertaillessaan.

Vähimmäisvaatimukset:

- o Ohjelmissa tulee huomioida, että käyttäytymisen muuttuminen on pitkä prosessi.
- o Ohjelmien tulee sisältää ryhmätyöskentelyä.
- o Ohjelmien pituuden tulee olla 50 tuntia vähintään kuuden kuukauden ajan. Tätä lyhyemmät ohjelmat voivat olla vahingollisia.

Ohjeet hyviksi käytännöiksi:

- o Pitkäaikaisissa projekteissa (esimerkiksi Duluthin DAIP, Bostonin osavaltion juridiset vähimmäisvaatimukset) saatujen kokemusten mukaan ryhmien suositeltava kesto on vähintään 75 tuntia 30 viikon ajan.(Tavoitteena uhrin turvallisuus 2003)

Prioriteetit, jotka tulisi huomioida ohjelmia kehitettäessä:

- Uhrin turvallisuuden varmistaminen. Uhriin täytyy pitää yhteyttä jatkuvasti.
- Ryhmät eivät korvaa oikeudellisia seurauksia. Pohdittava oikeudenmääräyksen vaikutusta osallistumismotivaatioon
- Yhteistyö uhreille tarkoitettujen ohjelmien kanssa vaikuttavuuden arvioinnin osalta
- Ohjelmien vaikuttavuuden tutkiminen, kustannus-tehokkuuden arviointi;
- Lisääntyvä selkeys siitä, kuinka ohjelmia tulisi parantaa, ohjaajien kattava valmennus ja koulutus, gender valta-analyysin käyttö;
- Osallistujien arviointiin ja ohjelmiin valikoitumiseen tulee kiinnittää erityinen huomio. Ohjelmien vaikuttavuutta ei tule yliarvioida.

4.4. Lähisuhdeväkivaltainterventioiden arviointia

Yhdysvaltain kansallisen oikeusinstituutin (National Institute of Justice) raportissa vuodelta 2003 todetaan, että vaikka lähisuhdeväkivallan ilmoittaminen poliisille sekä ohjaaminen pahoinpitelyjen uusimista estäviin ohjelmiin on lisääntynyt, ohjelmilla ei ole todettu olevan vahvaa vaikuttavuutta. Jackson (2003) toteaa, että 8 viikon mittaisella ohjelmalla ei ole lainkaan vaikuttavuutta. Sen sijaan 26 viikon mittaisella ohjelmalla on ollut jonkin verran uusimisrikollisuutta estävää vaikuttavuutta. Arvioidut ohjelmat ovat olleet profeministisiä (Duluthin malli) tai kognitiivis-behavioraalisia (suuttumuksen hallintaan keskittyviä). Kolmatta mallia kutsuttiin nimellä AMEND (Abusive Men Exploring New Directions) ja se sisälsi psykoedukationaalisia osuuksia, kognitiivis-behavioraalisia osuuksia sekä yksilöllisiä osioita. (Jackson 2003, 1). Juha Holma painottaa myös, että lyhyet ohjelmat voivat olla uhreille sekä kolmansille osapuolille vaarallisia (Holma & Wahlström 2005, 156-157).

Vertailevien tutkimusten perusteella on havaittu, että kognitiivis-behavioraalisilla menetelmillä saadaan enemmän vaikuttavuutta kuin muilla lähestymistavoilla. (Polaschek, Wilson, Townsend & Daly 2005; McGuire 2004; Dobash & Dobash 2004). Kaikkein korkein vaikuttavuus saadaan ammatilliseen vuorovaikutukseen perustuvilla menetelmillä (McGuire 2004, 149-153).

Babcock (2000) on tehnyt meta-analyysiä lähisuhdeväkivallan uusintarikollisuuteen vaikuttavista ohjelmista – hänen tutkimuksessaan kartoitettiin 35 eri ohjelmaa. Useilla interventioilla on todettu olevan vain heikkoa vaikuttavuutta uusintarikollisuuteen. Joillakin ohjelmilla on saavutettu noin 30 prosentin vaikuttavuus.

Jackson arvioi, että heikkoja vaikuttavuustuloksia saattavat selittää mm. se, että tutkimukset oli huonosti suunniteltu (randomisointi, epärealistiset odotukset lyhyiden ohjelmien vaikuttavuudesta). Lisäksi ohjelmien suunnittelua oli kehitettävä. Jackson arvioi puutteeksi myös, ettei osallistujien päihde- ja mielenterveysongelmia ole lainkaan arvioitu, vaikka niillä on merkitystä ohjelmien lopputulosta arvioitaessa. Jacksonin mukaan oikea kysymys ei ole, toimivatko ohjelmat, vaan **mitkä ohjelmat toimivat, minkätyyppisille tekijöille ja minkälaisissa olosuhteissa**. (Jackson 2003, 23-25).

Tärkeä edellytys ohjelmien vaikuttavuudelle on, että ne suoritetaan loppuun. Ohjelmien keskeyttäminen saattaa nostaa uusimisriskiä, mistä syystä on tärkeää arvioida henkilön osallistumismotivaatiota ennen ohjelman aloittamista. Motivaatio on keskeinen kiistakysymys uusintarikollisuuteen vaikuttamisessa. Vastaus on monimutkaisempi kuin kysymyksenasettelu, onko tekijällä halua lopettaa lainvastaiset tekonsa.

Browardin piirikunnan rikosoikeudellisen järjestelmän vastaus lähisuhdeväkivaltaan oli määrätä tekijät ehdolliseen rangaistukseen, jonka aikana he osallistuivat 26 viikon mittaiseen, Duluthin mallin mukaiseen ohjelmaan. Suurin todennäköisyys uusien tekonsa ja tulla uudelleen pidätetyiksi oli nuorilla miehillä, joilla ei ollut vakituista työtä (Feder & Forde 2003, 12) .

Paljon keskustelua on käyty pidätyksen vaikuttavuudesta lähisuhdeväkivaltaan (mm. Sherman 1992, 1995, Niemi-Kiesiläinen 2004, Lehtinen 2002). On todettu, että pidätys on toisinaan välttämätön ilmeisen vammautumisen vaaran vuoksi. Pidätys yksinään ei kuitenkaan katkaise väkivaltaisuutta. Dobash ja Dobash toteavat, että lähisuhdeväkivaltaan vaikuttavien toimenpiteiden tulisi sisältää sekä valvontaa, kontrollia että tuen positiivisia muotoja. Pidättäminen, rikosilmoituksen eteneminen syytteeseen sekä kognitiivis-behavioraalinen ohjelma näyttäisivät täyttävän nämä elementit. (Dobash & Dobash 2004, 62).

4.5. Ohjelman käynnistämisessä huomioitavia tekijöitä

Ulkomailta hankittujen ohjelmien etuna on, että niissä on kehittämis- ja testausvaihe jo tehty. Niitä toteutettaessa kyetään myös seuraamaan ja soveltamaan muiden maiden vaikuttavuustutkimusta ja kehitystyötä. Menetelmän käyttöönottokoulutus ja jatkotuki ovat ongelmallisia. Esimerkiksi STOP 2000-ohjelman osalta osaamista on kertynyt Kuopion vankilaan, mutta työnohjauksellisia ja laadunhallintaan liittyviä tarpeita, jotka liittyvät nimenomaan kognitiivis-behavioraaliseen teoriaan ja rikosspesifeihin ajatusvääristymiin on vaikea kattaa.

Ensisijaisena kriteerinä ulkopuolisilta yhteistyökumppaneilta edellytetään, että yhteydenpito uhria hoitavaan ja häneen yhteyttä pitävään organisaatioon on järjestetty.

Toisena kriteerinä käytettiin sitä, voiko ohjelmaan tulla jäseneksi milloin tahansa, vai onko kaikkien osallistujien oltava aloitushetkellä tiedossa (rolling-periaate). Suljetun

ryhmän käynnistäminen on jopa vankilaolosuhteissa vaikeampaa kuin avoimen ryhmän käynnistäminen.

Kolmantena kriteerinä käytettiin ohjelmien kestoa. Edellä viitataan Jacksonin tutkimukseen, jonka mukaan kahdeksan viikon ohjelmalla ei ole saatu vaikuttavuutta, Jeff Hearnin esittämiin kriteereihin sekä YK:n suosituksiin. Vaikuttavuutta voi olla useamman asteista: motivoituminen jatkamaan ongelman käsittelemistä on myös vaikuttavuutta, vaikka väkivaltaisuus ei vielä olisi kokonaan lakannut. Vaikuttavuuden asteesta puhutaan lisää jäljempänä.

Neljänneksi ja viidenneksi kriteeriksi valittiin käytössä olevien menetelmien teoreettinen perusta ja käsikirjamuotoisuus (strukturoidun aste), mikäli ne olivat tiedossa. Kuudenneksi valintakriteeriksi valittiin tiedot vaikuttavuudesta sekä se, onko ohjelmaa jo kokeiltu vankilaolosuhteissa tai rikosoikeusjärjestelmän piirissä. Vaikuttavuustietoja oli erittäin harvasta kuntoutusmuodosta, etenkin kotimaisista väkivaltaisille miehille tarkoitetuista palveluista ei juurikaan ollut vaikuttavuustietoja saatavilla. Espoon Lyömättömän linjan Väkivallan katkaisu – ohjelmasta ja siihen sisältyvästä verkostoyhteistyöstä ollaan parhaillaan tekemässä arviointitutkimusta, jonka toteuttaa Oikeuspoliittinen tutkimuslaitos.

Viimeisenä valintakriteerinä pidettiin täydennyskoulutuksen saatavuutta. Ulkomaisten ohjelmien osalta täydennyskoulutuksen saatavuusongelmat ovat olleet ilmeisiä, mikä vaarantaa ohjelmien toteuttamisen laadun sekä vaikuttavuuden. Kyse on paitsi laatuongelmasta, myös vastuukysymyksistä. Strukturoidun ohjelman hajotessa polveilevaksi keskusteluksi voidaan tuhoavia asenteita tahtomattaan vahvistaa ja näin lisätä uusintarikollisuuden riskiä.

Vaikuttavuustutkimuksissa on kysytty myös väkivaltaisten miesten kumppaneilta väkivaltaohjelman vaikuttavuudesta. Tulokseksi on joissain tapauksissa tullut, että vaikka fyysinen väkivalta on loppunut, emotionaalinen tai seksuaalinen väkivalta on tullut tilalle (Holma & Wahlström 2005). Voidaan kysyä, onko tulos tavoitteiden mukainen ohjelmilla, jotka eivät poista väkivaltaa, vaan ainoastaan muuttavat sen muotoa.

Vertailun yhteenveto on liitteenä olevassa taulukossa 1. Vertailu on pohjana valittavalle toimintamuodolle.

4.6. Johtopäätökset ohjelmatoiminnan kehittämisestä

Vankeinhoidossa on tarvetta erilaisen riskitason ohjelmille. Laitosten rakenteellisista tekijöistä johtuen toimintaa ei voida eriyttää yhtä pitkälle kuin olisi tarpeen. Suomessa ei voida ottaa käyttöön useita ohjelmia samalla kertaa. Työryhmä on päättänyt seuraaviin esityksiin eri riskitason ohjelmien osalta.

Korkean uusimisriskin omaaville lähisuhteissaan väkivaltaisille henkilöille esitetään käynnistettäväksi eriytetty OMA-ohjelma. Ohjelman käynnistäminen edellyttää yhden psykologin ja kahden ohjaajan viran perustamista. Toiminta voidaan alkuvaiheessa keskittää valtakunnallisesti samaan tapaan kuin STOP-ohjelma.

Lähisuhteissaan väkivaltaiset henkilöt eivät vankilapsykologien mukaan kykene käsittelemään lähisuuhdeväkivaltaa muiden korkean väkivaltariskin tekijöiden kanssa samassa ryhmässä. Mikäli hankitaan joku aivan uusi ohjelma, ohjaajajärjestelmä on haavoittuvainen. OMA-ohjelma on soveltuva ja tarkoituksenmukainen myös kustannustehokkuuskriteerin mukaisesti: ohjaajakoulutusta voidaan järjestää jo

olemassaolevilla resursseilla. Lisäksi ohjaajatiimejä voidaan täydentää helpommin olemassaolevan ohjaajakoulutusjärjestelmän kautta.

Keskipitkäksi ohjelmaksi keskipitkän riskitason tekijöille esitetään ensimmäisessä vaiheessa Lyömättömän linjan Väkivallan katkaisu-ohjelmaa sovellettuna vankilaolosuhteisiin. Toteutusta seurataan kahden ohjelman verran ja sen jälkeen harkitaan ohjelman viemistä akkreditointimenettelyyn.

Osa väkivaltaisille miehille tarkoitetuista kansalaisjärjestöjen palveluista ei ole vielä riittävän pitkälle strukturoitua, teoreettisesta taustasta ei ole selvyyttä tai joissakin tapauksissa koulukunnan suuntaus saattaa olla jopa uhreille haitallinen (Rautava ja Perttu 2003). Lyömättömän Linjan Väkivallan katkaisu-ohjelma perustuu kognitiivis-behavioraalisille menetelmille ja sen vaikuttavuutta seurataan yhteistyössä naisjärjestöjen kanssa. Toimintamalliin kuuluu turvasuunnitelman laatiminen väkivallan kohteeksi joutuneelle.

Väkivallan katkaisu-ohjelman käyttöönotto ja kehittäminen edellyttävät rahoitusta ostopalveluihin. Ohjelman akkreditoinnin jälkeen käsikirjan käyttöä tulisi laajentaa joka aluevankilaan, mikä edellyttää vankilahenkilökunnan koulutusta ja mahdollisesti lisäresursseja toimintaan.

Työryhmä esittää myös MOVE-toimintamallin laajentamista sekä ohjelmatyön järjestämistä liitteenä olevan kaavion 1 mukaisesti.

Lähisuhdeväkivaltaohjelmien järjestämisen määrällisen ja laadullisen tarpeen arvioimiseksi tarvittaisiin tietoa siitä, kuinka laajaa eri vakavuusasteen väkivaltaisuuden esiintyvyys on. Riittääkö yksi valtakunnallinen ohjelma vakavimmin väkivaltaisille henkilöille? Tarvitaanko jokaiseen viiteen aluevankilaan oma ohjelma? Onko vaikuttava väkivaltainterventio toteutettavissa kolmessa tai neljässä kuukaudessa? Nyt tehty kartoitus ei vielä vastaa näihin kysymyksiin. Lähisuhdeväkivallan esiintyvyys (prevalenssi) on eri asia kuin palvelujärjestelmän tarpeet. Tämän kartoituksen lisäksi vankeinhoitolaitos tarvitsee lähisuhdeväkivallan vakavuutta ja uusimisriskiä arvioivan menetelmän, jonka perusteella vaikuttamistyö voidaan kohdentaa ja ohjelmatarjontaa mitoittaa oikein.

Kuntoutusjatkumoiden suunnittelua vaikeuttaa se, että jokaisen henkilön vankeusprosessi alkaa (toimintojen suunnittelun näkökulmasta) epäsystemaattisesti. Jos ohjelmatoiminta toimii systemaattisesti, tavoitteena voi olla kaksi tai kolme ohjelmaa vuodessa, jolloin todennäköisyys sille, että vankeusrangaistuksen aikana ehtii osallistua ohjelmaan kasvaa. Tähän vaiheeseen päästään yleensä vasta viiden, kuuden vuoden päästä ohjelmatoiminnan aloittamisesta. OMA-ohjelmien osalta siihen ei ole vielä päästy, mm. sen tähden, että ohjaajat toimivat oman toimen ohessa (ei ohjaajan virkoja) ja koulutettuja ohjaajia ei ole vankilaa kohti kolmea enempää. Kolmen ohjelman toteuttaminen vuodessa edellyttää noin 10-11 ohjaajan vahvuutta.

Päihdekuntoutuksen ja väkivaltaohjelmien integrointi

Haasteen muodostaa myös vankien moniongelmaisuus: kumpi on ensisijaista, päihdekuntoutus vaikeaväkivallan käyttäytymisen hallinta? Entä jos ehtii osallistua vain yhteen kuntouttavaan ohjelmaan vankeustuomion aikana? Joidenkin tutkimusten mukaan (mm. Jackson 2003; Holtzworth-Munroe & Meehan 2004, Teemana huumeet 14.) erilaiset mielenterveysongelmat ja päihde- ja mielenterveysongelmien

yhtäaikainen esiintyminen edellyttää erilaista lähestymistapaa kuntoutusintervention valinnassa. Toistaiseksi eriyttäminen ei ole mahdollista.

4.7. Ohjelmien vaikuttavuuskriteereistä (Kavemann, Beckmann, Rabe)

Miten arvioidaan ohjelmien vaikuttavuutta? Minkälaisia kriteereitä ja standardeja tulisi käyttää mitattaessa ohjelmien onnistuneisuutta? Keskustelua käydään mm. seuraavista kriteereistä

Vaikuttavuuden määritelmä:

- odotammeko 100 % väkivallatonta käyttäytymistä? Voimmeko laskea vaikuttavuudeksi, jos väkivallan käytön tiheys harvenee merkittävästi? Onko osittainkin vaikuttavuus huomioitavissa vai voidaanko minkäänlaista kompromissia tehdä, kun kyseessä on naisten ja lasten turvallisuus?
- minkälainen vertailuaineisto tai verrokkiryhmä on tarpeen vaikuttavuuden arvioimiseksi ja miten nuo tiedot ja/tai ryhmät tulisi valikoida?

1) Väkivallan muodot, tiheys ja vakavuus

- interventioita arvioidessa tulisi myös huomioida naisten turvakotien ja naisjärjestöjen huoli siitä, että fyysisen väkivallan väheneminen saattaa lisätä ja muuttaa emotionaalista väkivaltaa entistä hienovaraisemmaksi

2) Naisten kokeman turvattomuuden ja huolen laatu

- Huomioivatko ohjelmat riittävästi lasten aseman ja miehen puuttuvan vastuunoton lapsista? Mm Saksassa lasten asema on voimakkaasti esillä, koska lasten tapaamisoikeutta käytetään myös kiistakysymyksenä puolisoiden välillä.
- Käsitelläänkö ohjelmassa pelkästään väkivaltaa naisia kohtaan vaiko väkivaltaisuutta yleisemmin? Mikäli väkivallan käsite kapeutetaan koskemaan vain väkivaltaa naisia kohtaan, vahvistetaan perinteisiä (?) machoasenteita.

3) Menetelmät, joita käytetään mitattaessa vaikuttavuutta tai epäonnistumista

- Kuinka uudet väkivaltaiset teot tulevat tietoon? Kuinka pitkäkestoista seurannan tulisi olla?
- Mitä tietosuojakysymyksiä tulee huomioida uusimista arvioitaessa?
- Miten tutkimustuloksia voidaan vertailla muiden maiden tulosten kanssa, varmistaen että operatiivisessa toteuttamiskehityksessä (policy) tai implementoinnissa ei ole eroja?

4) Laatumetrit ja standardit

- erilaisten ohjelmien tehokkuutta verrattaessa on huolellisesti huomioitava ohjelmien kesto, menetelmät, didaktiikka, aloittamisedellytykset sekä ohjelmien toteuttamisen resursointi.
- Naisten ja lasten turvallisuusintressejä ei voida jättää huomiotta, on arvioitava myös missä määrin ohjelma tai sen oheisjärjestelyt myötävaikuttavat näihin tarpeisiin
- On arvioitava myös ohjelman ohjaajien ihmiskuvaa sekä heidän käsityksiään tekijöistä ja uhreista
- Terapeuttisten ryhmien ja kognitiivis-behavioraalisten ryhmien toteuttamistavoissa on eroja. Nämä erot havaitaan ainoastaan osallistuvalla havainnoinnilla sekä ohjaajien sekä terapeuttien asenteita tutkimalla.

(Kavemann, Beckmann, Rabe: An Overview of Work with Perpetrators of Domestic Violence in Germany 2001)

5. LÄHISUHDEVÄKIVALLAN HUOMIOIMINEN VANKIEN TAPAAMISTEN JA POISTUMISLUPIEN YHTEYDESSÄ

Työryhmän oli tehtävä esitys käytännöistä, joilla varmistetaan, että tiedot vangin lähisuhdeväkivallasta ja hänelle mahdollisesti määrätystä tapaamiskiellosta ovat käytettävissä poistumisluvista ja tapaamisista päätettäessä. Työryhmän oli pohdittava menettelytapoja, joilla tieto poistumisluvasta voidaan ilmoittaa väkivallan uhrille ja lähestymiskiellon kohteelle.

Sijoittajayksiköiden tekemät riski- ja tarvearviot sekä rangaistusajan suunnitelma siirtyvät vangin mukana sijoittajayksiköstä sijoituslaitokseen. Kaikki sijoittajayksikössä tehdyt havainnot vankien lähisuhdeväkivaltariskistä ovat siten käytettävissä erilaisten päätösten yhteydessä. Lähisuhdeväkivaltaa koskevat tiedot ovat olemassa vain, jos sijoittajayksiköissä tiedot on asianmukaisesti kerätty ja kirjattu. Vankilat selvittävät lähestymiskiellot silloin, kun vangille ei tehdä riski- ja tarvearviointia.

Nykyiset säännökset ja tuleva vankeuslaki

Vankien laitoksen ulkopuolella tapahtuvaa lomaa, opiskelua ja työntekoa sääntelevät poistumislupa-, opintolupa- ja siviilityö lupa-säännökset. Suomen vankeinhoidon nykyinen poistumislupajärjestelmä on yli kolmikymmenvuotias. Järjestelmä luotiin aikanaan täytäntöönpanoon liittyvien haittavaikutusten vähentämiseksi ja se on vakiinnuttanut vankeinhoidollisen asemansa. Poistumislupa on tärkeä keino pitää yhteyksiä omaisiin ja muihin läheisiin. Vapautumisen lähestyessä poistumisluvalla on mahdollista hoitaa vapautumiseen liittyviä asioita.

Poistumislupia myönnetään tärkeästä syystä tai rangaistusajan pituuden perusteella. Vangille voidaan myöntää poistumislupa kun vankilassaoloajasta on kulunut puolet tai kun kysymyksessä on erittäin tärkeä syy. Poistumislupa myönnetään, jos on todennäköistä, että vanki noudattaa lupaehtoja. Poistumislupia voi saada korkeintaan kuusi vuorokautta neljän kuukauden aikana. Ellei lupaehtojen noudattamista pidetä riittävän todennäköisenä voidaan vangille myöntää poistumislupa saatettuna. Ilman erityistä syytä poistumislupaa ei saa myöntää kolmea vuorokautta pitempänä, matka-aikaa mukaan lukematta. Vangille, jonka suoritettavan rangaistuksen pituus on enintään kaksi kuukautta, voidaan antaa lyhyt poistumislupa vain tärkeän syyn takia.

Tällä hetkellä poistumislupajärjestelmän sääntely on määräyksen tasolla, joka on osaltaan vaikuttanut siihen, että laitosten välillä on luvan myöntämiskäytännöissä suuria eroja. Tulevassa vankeuslaissa lupamenettelyistä säädetään entistä tarkemmin lain tasolla ja esimerkiksi rangaistusaikojen perusteella myönnettävä poistumislupa sidotaan rangaistusajan suunnitelmaan. Vankeuslaissa esitetään myös valvotun poistumisluvan myöntämisestä vähintään kerran vuodessa niille vangeille, joille ei voida valvomatonta lupaa myöntää esimerkiksi karkaamisvaaran tai vaarallisuuden vuoksi.

Poistumisluvat, lähestymiskielto ja lähisuhdeväkivalta

Lähisuhdeväkivaltarikoksista suuri osa on piilorikoksia. Näin on myös poistumisluvilla tehtyjen rikosten kohdalla. Viranomaisten tietoon poistumisluparikkomuksista ja rikoksista tulee suuri osa jo poistumisluvan aikana:

Poistumisluvalla oli nykyisen tuomion aikana käynyt tutkimukseen haastatelluista kahdestasadastaviidestäkymmenestä vangista 54 ja 158:sta aiempia ehdottomia tuomioita saaneista 115. Vaikka valtaosa poistumisluvista olikin onnistunut, oli epäonnistuneita poistumislupia kuitenkin yli 40:llä prosentilla. Tämä ei ole ristiriidassa poistumislupien onnistuneisuutta koskevien aikaisempien tietojen kanssa. Tässä yhteydessä on kyse kertymätiedoista: jos haastateltavien kohdalla on tapahtunut yksikin lupaehtojen lievä rikkomus, on kyse epäonnistuneesta poistumisluvasta. Haastateltavat ovat ilmeisesti kertoneet poistumislupiensa epäonnistumisista totuudenmukaisesti. Rikosseuraamusviraston keskusvankirekisteristä ei ollut poimittavissa poistumislupia koskevia kertymätietoja eikä myöskään poistumislupien aikana mahdollisesti tapahtuneita rikoksia. Tämän vuoksi poistumislupien onnistuneisuutta ei aineiston osalta voi todentaa.

Haastatelluista kahdeksan kertoi käyttäytyneensä poistumisluvallaan väkivaltaisesti. Kaikki kyseiset väkivaltaisesti käyttäytyneet olivat miehiä, joiden ikä poistumisluparikkomuksen tapahtuma-aikana oli 21–35 vuotta. Vain yhdessä tapauksessa kyse oli tiukasti määritellen lähisuhdeväkivallasta. Väkivallan uhri oli isäpuoli, jota haastateltava oli riidan päätteeksi päihtyneenä lyönyt. Kaikissa muissa väkivaltatapauksissa väkivallan kohde oli ollut satunnainen tuttava tai tuntematon henkilö. Yleisin väkivallan muoto oli nyrkillä lyöminen ja yleisin tapahtumapaikka oli uhrin koti. Poistumisluvalla tapahtuneesta törkeästä väkivallasta kertoi vain yksi henkilö. Hän oli poistumisluvalla ollessaan päihtyneenä puukottanut aikaisemmin tuntemaansa henkilöä. Kyseisistä kahdeksasta väkivallanteosta kolme oli tapahtunut vuonna 2004 ja muut vuosina 1998–2003.

Poistumislupien onnistumiseen verrattavissa oleva vankien anomuksesta myönnettäviä lupia poistua rangaistuslaitoksen ulkopuolelle ovat siviilityölupa, opintolupa ja luvat ulkopuolisiin tilaisuuksiin. Siviilityölupa-asiana käsitellään myös oppisopimuskoulutuksessa tapahtuva vankilan ulkopuolinen työskentely. Tässä aineistossa ei kysytty mahdollista nykyisen tuomion aikaista siviilityölupaa tai rangaistuslaitoksen ulkopuolista muuta toimintaa.

Lähestymiskielto

Henkeen, terveyteen, vapauteen tai rauhaan kohdistuvan rikoksen tai tällaisen rikoksen uhan tai muun vakavan häirinnän torjumiseksi voidaan määrätä lähestymiskielto (Laki lähestymiskiellosta 898/1998). Lähestymiskielto voidaan määrätä enintään yhdeksi vuodeksi. Kielto tulee voimaan, kun käräjäoikeus tekee ratkaisun kieltoon määräämisestä. Ratkaisua on noudatettava muutoksenhausta huolimatta, jollei asiaa käsittelevä ylempi tuomioistuim toisin määrää.

Lähestymiskielto voidaan määrätä, jos on perusteltu aihe olettaa, että henkilö, jota vastaan kieltoa pyydetään, tulisi tekemään itsensä uhatuksi tuntevan henkilön henkeen, terveyteen, vapauteen tai rauhaan kohdistuvan rikoksen tai muulla tavoin vakavasti häiritsemään tätä.

Lähestymiskielto on tarkoitettu tilanteita varten, joissa henkilö kokee itsensä toisen uhkaamaksi ilman, että olisi välittömästi joutunut rikoksen uhriksi ja voisi siten vaatia rangaistusta uhkaajalle. Uhatuksi itsensä tunteva henkilö on voinut aikaisemmassa yhteydessä joutua uhkaajan tekemän rikoksen uhriksi. Tyyppitapauksia olisivat entisen puolison tai asuinkumppanin häirintä yhteydenotoin ja vierailuyrityksin sekä tilanteet, joissa aikuinen lapsi pyrkii kiristämään iäkkäältä vanhemmaltaan rahaa. Säännökset eivät sulje pois lain soveltamista muissakaan tilanteissa, joissa henkilön henkeen, terveyteen, vapauteen tai kotirauhaan kohdistuvaa jatkuvaksi koettua uhkaa ilmenee.

Kiellon määräämisen edellytyksiä arvioitaessa on otettava huomioon:

- asiaan osallisten henkilöiden olosuhteet,
- rikoksen uhan tai muun häirinnän laatu,
- mahdollinen toistuvuus sekä todennäköisyys,
- että henkilö, jota vastaan kieltoa pyydetään, jatkaisi häirintää tai
- tekisi itsensä uhatuksi tuntevaan henkilöön kohdistuvan rikoksen.

Vankiloissa on viime vuosina ollut päivittäin 60–70 vankia, joilla on voimassaoleva lähestymiskielto. Vankeinhoitolaitos ei saa lähestymiskieltoja koskevia oikeudenpäätöksiä normaalijakeluna, koska ilmoitusvelvollisuutta lähestymiskiellosta ei ole säädetty lailla. Tästä syytä rangaistustaan suorittamaan tulevan henkilön täytäntöönpanoasiakirjoissa eivät lähestymiskiellot näy. Myöskään poliisin rekistereissä olevista lähestymiskieltopäätöksistä ei tule automaattisesti tietoa vankilalle. Tästä syystä tiedon puute aiheuttaa sen, että vangille on myönnetty poistumislupa osoitteeseen, johon hänellä on lähestymiskielto. Vuodesta 1992 lähtien vankilat ja paikallispoliisit ovat kuitenkin solmineet yhteistyösopimuksia, joissa on otettu huomioon tiedottaminen poliisin etsintäkuuluttamista mahdollisesti vankilassa olevista henkilöistä ja rangaistus- sekä tutkintavankien voimassa olevista lähestymiskielloista (Perhe muurin...s, 38).

Selvityksen mukaan tähän asti määrätystä lähestymiskielloista valtaosa (68% aineiston tapauksista) koskee kariutuneita parisuhteita, joissa miehelle määrätään lähestymiskielto ja naista suojataan miehen väkivallalta, häirinnältä ja uhkauksilta. Suuressa osassa tapauksista häirintä on jatkunut vuosia ennen lähestymiskiellon hakemista. Lähestymiskiellon hakemisen taustalla on usein monenlaista häirintää sekä fyysistä ja henkistä väkivaltaa.

Toinen selkeästi erottuva hakijaryhmä (10% aineiston tapauksista) ovat vanhemmat ja isovanhemmat, jotka hakevat lähestymiskieltoa lapsiaan tai lastenlapsiaan vastaan. Näihin tilanteisiin liittyy yleensä alkoholin tai muiden päihteiden väärinkäyttö. Aikamiespojat tai aikuistuneet lapsenlapset kiristävät väkivallan ja uhkausten voimin vanhemmiltaan ja isovanhemmiltaan rahaa päihteiden ostoon. Lisäksi hakemuksia on jätetty muun muassa naapureiden, entisten oppilaiden, työtovereiden, ravintolaasiakkaiden sekä ihailijan piinaavan kiusanteon ja häirinnän torjumiseksi. Lähestymiskieltoja haettiin vuonna 2000 lähes kaksituhatta ja niistä 70 prosenttia entisille aviomiehille. Naisille kieltoja haettiin vain vähän yli kahdessa prosentissa tapauksista.

Viidellä haastatelluista (2 %) oli vähintään yksi voimassa oleva lähestymiskielto ja yhteensä kymmenellä prosentilla lähestymiskielto oli ollut vähintään kerran. Yhteensä 21 aineiston kaikista 23 lähestymiskielloista oli määrätty miehille: kahdella haastatelluista naisista lähestymiskielto oli ollut aiemmin. Valtaosa lähestymiskielloista (10) oli määrätty entisen puolison suojaksi. Kuudessa tapauksessa suojattu henkilö ei kuulunut lähestymiskiellon saajan lähisuhdepiiriin.

Muut tapaukset olivat harvinaisempia. Naisten saamat lähestymiskiellot koskivat yksinomaan lapsia. (taulukko 2).

Taulukko 2. Lähestymiskiellon saaneet (N=23), kiellon voimassaolo, suojattu henkilö ja lähestymiskiellon noudattaminen sekä sen rikkomisesta seurannut rangaistus.			
Kiellon Saanut	Voimassa Nyt?	Suojattu henkilö	Lähestymiskiellon noudattaminen
Mies	On	muu henkilö	ei rikkonut
Mies	On	e. puoliso, lapset	Rikkonut ja saanut rangaistuksen
Mies	On	e. puoliso	Rikkonut ja saanut rangaistuksen
Mies	On	e. puoliso	Rikkonut ja saanut rangaistuksen
Mies	On	Puoliso	ei rikkonut
Mies	Aiemmin	e.puoliso& vanhemmat	Rikkonut ja saanut rangaistuksen
Mies	Aiemmin	e. puoliso, lapset	Rikkonut ei rangaistu
Mies	Aiemmin	ei tietoa	ei tietoa
Mies	Aiemmin	ei tietoa	ei tietoa
Mies	Aiemmin	muu henkilö	ei rikkonut
Mies	Aiemmin	muu henkilö	ei rikkonut
Mies	Aiemmin	muu henkilö	ei rikkonut
Nainen	Aiemmin	muu henkilö	ei rikkonut
Mies	Aiemmin	muu henkilö	ei rikkonut
Mies	Aiemmin	muu henkilö	Rikkonut ja saanut rangaistuksen
Mies	Aiemmin	muu henkilö	ei rikkonut
Mies	Aiemmin	Isä	Rikkonut ja saanut rangaistuksen
Mies	Aiemmin	lapsi/lapset	ei rikkonut
Mies	Aiemmin	e. puoliso	Rikkonut ei rangaistu
Mies	Aiemmin	e. puoliso	ei rikkonut
Mies	Aiemmin	e. puoliso	ei rikkonut
Nainen	Aiemmin	e. puoliso	Rikkonut ja saanut rangaistuksen
Mies	Aiemmin	e. puoliso	Rikkonut ja saanut rangaistuksen

5.1. Selvittämisen- ja tiedottamiskäytännöt

RTL 2 luvun 12 §:n mukaan vangin lähtemisestä poistumislupalle voidaan ilmoittaa lähestymiskiellon hakeneelle. Asiasta on olemassa Rikosseuraamusviraston ohje vaarallisen vangin vapautumisesta ilmoittamisesta. Poistumisluvusta päätettäessä päätöksentekijällä on mahdollisuus ja velvollisuus tarkastaa voimassa oleva lähestymiskiello poliisin tietokannasta. Kaikilla vankiloilla on yhteys tietokantaan.

Tiedottamiskäytännöissä sovellettava käytäntö on, että lähestymiskiellon hakeneelta henkilöltä kysytään, haluaako hän tiedon lähestymiskiellon saaneen lähdöstä poistumislupalle. Lähestymiskiellon hakeneen tahtoa noudatetaan jatkossa: jos hän ei halua tietoa, hänelle ei ilmoiteta.

Työryhmä suosittelee, että lähisuhdeväkivaltaa käsittelevän ohjelman ollessa kesken puolisoilla tulisi olla turvasuunnitelma ja tukihenkilö poistumisluvan myöntämisen ehtona.

6. VAPAUTUMISVAIHE

Ohjelmia arvioineissa tutkimuksissa ja suosituksissa (mm. Jackson, Hearn, Tavoitteena uhrin turvallisuus. Dobash & Dobash, Holma & Wahlström) on lähdetty siitä, että väkivaltaongelmaan vaikuttaminen on pitkäkestoinen prosessi. Monen vangin kohdalla on tarvetta jatkaa väkivallan käsittelyä myös vapautumisvaiheessa.

Sisäisen turvallisuuden ohjelman sekä Sosiaali- ja terveysministeriön lähisuhde- ja perheväkivallan ehkäisemiseen suunnatun toimintaohjelman puitteissa pyritään kehittämään palvelujärjestelmää niin väkivallan uhreille kuin väkivallan tekijöille. Toistaiseksi palvelujärjestelmässä on kuitenkin aukkoja. Toinen puoli rikoksiin vaikuttamisessa on ennaltaehkäisevä työ. Mitä aikaisemmin väkivaltatyötä päästään tekemään, sen parempi. Parisuhdeväkivaltaan kuolleiden naisten määrä ei vähene, jos ensimmäinen paikka jossa väkivaltaisuutta pyritään katkaisemaan on vankila. Silloin voi olla jo liian myöhäistä.

MOVE!-projektiin on osallistunut myös vapautumassa olevia henkilöitä, joiden osalta työtä on jatkettu vapautumisen jälkeen Mikkelin alueellisessa palveluverkostossa. Naarajärven vankilan ja Kuopion kriisikeskuksen kehitteillä olevassa mallissa keskitytään nimenomaan vapautuviin vankeihin. Rajoitteeksi muodostuukin, että jatkumon turvaamiseksi osallistujien on oltava Kuopiosta tai lähiseudulta. Valtakunnalliseksi malliksi kokeilu ei voi laajeta ennen kuin useammilla paikkakunnilla on mies- ja naistyötä tekeviä järjestöjä.

Vankeinhoitolaitoksen ei tule tukea vapautuvien henkilöiden ohjaamista palveluihin, joiden toimintamalliin ei kuulu yhteydenpito uhriin. Nopeasti kohoavan riskin tunnistaminen on mahdotonta, jos mahdollisella uhrilla ei ole jatkuvaa yhteyttä tukihenkilöön. Tukihenkilön ei tarvitse olla samassa organisaatiossa eikä sama henkilö kuin väkivaltaista miestä hoitava taho.

Vankeinhoitolaitos käyttää kognitiivis-behavioraalisia menetelmiä, joiden on tutkittu vaikuttavan parhaiten uusintarikollisuuteen, myös toistuvaan parisuhdeväkivaltaan. Kognitiivis-behavioraalisia menetelmiä ei kuitenkaan voi pitää lupauksena siitä, että väkivalta loppuu.

Kriminaalihuoltolaitoksen toiminnassa keskitytään etupäässä palveluohjaukseen. Monella paikkakunnalla Kriminaalihuoltolaitos on osana väkivaltatyön verkostoa. Ryhmämuotoisen toiminnan järjestämisessä ilmenneiden ongelmien vuoksi yksilötyö lienee toimintamuotona soveltuvin.

Useimmissa tapauksissa toimintaohjelmiin osallistuminen ei yksinään ratkaise vankilasta vapautuvan ongelmia, ellei vankeusajan jälkeisten elinolojen järjestämiseen kiinnitetä erityistä huomiota. Usein väkivaltarikoksiin johtavan tapahtumaketjun olennaisena osana on myös alkoholin ja muiden päihteiden ongelmakäyttö. Tästä syystä vankeus-aikana olisi taattava mahdollisuus osallistua päihdeohjelmaan ja vankeusajan jälkeen tulisi taata vapautuvalle tarvittavat tukipalvelut ja jopa mahdollisuus tuettuun asumiseen. Uusintarikollisuuden vähentämiseen tähtäävät hankkeet pyrkivät tukemaan vankilasta vapautuvaa myös työllistymisen suhteen, sillä

suurin osa vangeista vapautuu työttömyyteen. (Kansallinen väkivallan vähentämisen ohjelma 2005, 69-70).

Toimivat hyvinvointipalvelut ovat edellytys väkivallan ehkäisemiseksi. Väkivallasta puhuminen ja sen näkyväksi tekeminen on hyvä keino ehkäistä väkivaltaa. Perusterveydenhuollossa, erityissairaanhoidossa, lastensuojelussa, toimeentulotukiasioissa, päihdehuollossa, perheneuvolassa, vanhus- ja vammaistyössä, päivähoidossa, koulussa, nuorisotyössä sekä seurakuntien ja järjestöjen eri toiminnoissa on oltava valmius tunnistaa väkivaltaongelma, antaa tietoa väkivallan tekijöille ja väkivallan uhreille. Palvelutarjonnassa on otettava huomioon tiettyjen ryhmien, kuten maahanmuuttajien ja vammaisten erityistarpeet. (Kenelle lyönnit kuuluvat 2005, 18-19).

Tutkimukset ovat osoittaneet, että erilaisilla ohjelmilla voidaan saavuttaa tuloksia riskinuorten kanssa. Hyvät tulokset eivät siis välttämättä edellytä, että kysymyksessä olisi rikoksesta jo tuomittu. (Hensen, Høck, Nissen: Ny Start. Integration af marginaliserede unge – erfaringer og resultater fra et 2-årigt pilotprojek i 4 kommuner. Graffen APS 2000). (Kansallinen väkivallan vähentämisen ohjelma 2005, 70).

Työryhmä ehdottaa Move! -haastattelun laajentamista kriminaalihuoltoon. Kriminaalihuoltolaitoksen asiakastyön linjauksissa huomioitaneen myös lähisuhdeväkivalta.

7. TOIMENPIDE-EHDOTUKSET VANKIEN LÄHISUHDEVÄKIVALLAN VÄHENTÄMISEKSI

7.1. Lähisuhdeväkivallan arviointi

Työryhmä esittää tarkennuksia Vankeinhoitolaitoksen käytössä olevan riski- ja tarvearvion lähisuhdeväkivaltakysymyksiin. Riski- ja tarvearvion lähisuhdeväkivaltakysymykset voivat toimia ensimmäisenä seulana lähisuhdeväkivallan esiintyvyyden osalta.

Lähisuhdeväkivallan arvioinnilla on useita tavoitteita, joita kaikkia ei voida käsitellä samanaikaisesti. Arvioinnin tarpeita ovat poistumislupa, hoidollinen konteksti sekä akuutin riskin tunnistaminen.

Työryhmä esittää, että jatkotyössä keskityttäisiin arviointimenetelmän valintaan. Tärkeää on tunnistaa erityisesti vakavin väkivalta.

7.2. Motivointi ja tiedottaminen

Lähisuhdeväkivaltatyön on oltava tavoitteellista ja koko vankeusajan kattavaa. Riippuen vankeusajan pituudesta, vankeuden aikana ehditään keskittyä tiedottamiseen, lähisuhdeväkivallan tunnistamiseen, jatkokäsittelyyn motivoimiseen sekä jatkomahtollisuuksista tiedottamiseen.

Mikkelin vankilassa pilotoitu Move! -toimintamalli on tähdännyt väkivallan puheeksiottoon ja tekijöiden hoitoonohjaukseen. Haastatteluihin on osallistunut toistasataa vankia, joista noin neljäsosa on ollut kiinnostunut aiheen syvemmästä käsittelystä. Toimintamallin edelleenkehittämiseen tarvitaan kokemusperäistä tietoa siitä, miten ohjelma toimii muissa suljetuissa vankiloissa, avovankiloissa, kriminaalihuollossa - tai esimerkiksi valvotussa koevapaudessa.

Työryhmä ehdottaa Move! -toimintamallin laajentamista suljettuihin vankiloihin, avovankiloihin sekä kriminaalihuoltoon.

Tehokkaan ja toimivan ohjelman vaikuttavuus tulee olla empiirisesti selvitetty. Motivovien ohjelmien vaikuttavuutta voi olla useantasoista. Vaikuttavuus ei ole välttämättä kauaskestoista käyttäytymismuutosten pysyvyyttä. Muutos ja vaikuttavuus voivat olla ongelman tunnistamista, kiinnostuksen heräämistä oman toiminnan säätelyyn, parempaa sitoutumista kuntouttavaan työskentelyyn tai vaihtoehtoisten käyttäytymismallien opettelua ja haltuunottoa. Move! -toimintamallin vaikuttavuutta ei ole vielä tutkittu, joten vaikuttavuustutkimus olisi kolmas kehittämisvaihe.

Työryhmä ehdottaa MOVE!-n vaikuttavuustutkimuksen käynnistämistä. Vaikuttavuustutkimus voisi tässä tapauksessa olla esimerkiksi ohjelman kuluessa tapahtuvien kognitiivisten prosessien muutosten arviointia strukturoitujen menetelmien avulla.

Työryhmä esittää, että perhetapaamisiin tulijoille jaettaisiin tiedote, jossa olisi mm. uhria tukevien järjestöjen yhteystietoja.

7.3. Ohjelmatoiminta

Työryhmä esittää lähisuhteissaan vakavasti väkivaltaisille henkilöille käynnistettäväksi eriytettyä OMA (Cognitive Self Change) -ohjelmaa.

Työryhmä esittää keskipitkäksi ohjelmaksi keskikorkean riskitason tekijöille ensimmäisessä vaiheessa Espoon Lyömättömän linjan Väkivallan katkaisu-ohjelmaa vankeinhoitoon sovellettuna. Ohjelman toteutusta seurataan kahden ryhmän verran ja sen jälkeen harkitaan ohjelman viemistä akkreditointimenettelyyn.

Työryhmä ehdottaa Move! –toimintamallin laajentamista suljettuihin vankiloihin, avovankiloihin sekä kriminaalihoitoon.

LÄHTEET

- Arjen turvaa. Sisäisen turvallisuuden ohjelma. Valtioneuvoston periaatepäätös 23.9.2004
- Aromaa Kauko (1998): Väkivaltarikollisuus. Teoksessa Rikollisuustilanne 1997. Rikollisuus ja seuraamusjärjestelmä tilastojen valossa. Oikeuspoliittinen tutkimuslaitos, Helsinki.
- Babcock, J.C. and J.J La Taillade (2000): Evaluating Interventions for Men who Batter. Julkaisussa Domestic Violence: Guidelines for Research-Informed Practise. Toimittaneet Vincent ja Jouriles. Philadelphia.
- Dobash Russell P. & Dobash R. Emerson (2004): Assessing the Impact of Court Mandated Programmes on Subsequent Violence and Controlling Behaviour. Teoksessa Undoing Harm. International Perspectives on Interventions for Men Who Use Violence Against Women. Toim. Mona Eliasson. Acta Universitatis Upsaliensis 2004.
- Dobash, Russel P. & Dobash R. Emerson (2004). Women's Violence to Men in Intimate Relationships. Working on a Puzzle. British Journal of Criminology 44 (3), 324 349.
- Ellonen, Erkki ja Nurmi, Lasse (1997): Perheväkivalta: ahdistus ja aggressiivisuus väkivallan takana. Teoksessa Poliisityön psykologiaa. Poliisin oppikirjasarja 7/97. Sisäasiainministeriö.
- Feder Lynette & Forde David R (2003): The Broward Experiment. National Institute of Justice Special Report June 2003. Batterer Intervention Programs. Where Do We Go From Here? <http://www.ojp.usdoj.gov/nij>
- Grönfors, Martti 1981. Suomen mustalaiskansa. WSOY. Helsinki, Juva.
- Heiskanen Markku & Piispa Minna (1998) : Usko, toivo, hakkaus. Kyselytutkimus miesten naisille tekemästä väkivallasta. Tilastokeskus, tasa-arvoasiain neuvottelukunta, Edita Helsinki 1998.
- Hautamäki Jari (2004): Selonteko Lyömätön linja Espoossa – toiminnasta vuodelta 2004.
- Hearn, Jeff (1998): The Violences of Men: How Men Talk About and How Agencies Respond to Men's Violences to Women. Sage. London.
- Hearn, Jeff (2004): What to do with men who use violence to women: agency policy, group programmes, education. Julkaisematon.
- Helsingin Sanomat 22.1.2006. Vikatikki. Mitä miehelle tapahtuu sen jälkeen, kun hän on lyönyt puolisoaan? Väkivaltainen miesten kriisikodin ensimmäiset asiakkaat yrittävät saada edes jonkin osan elämästään kuntoon.
- Helsingin Sanomat 28.1.2006. Poliisin kotihälytykset lisääntyivät voimakkaasti.
- Holma, Juha M. & Wahlström Jarl (2005): Iskuryhmä. Miesten puhetta vaihtoehto väkivallalle- ryhmässä. Yliopistopaino. Helsinki.

Holtzworth-Munroe & Meehan (2004): Typologies of Men who are maritally violent. Scientific and Clinical Implications. Journal of Interpersonal Violence vol 19 , number 12/ 2004.

Honkatukia, Päivi (2003): Naiset rikoksen tekijöinä ja uhreina. Teoksessa Rikollisuustilanne 2002. Rikollisuus tilastojen valossa. Oikeuspoliittinen tutkimuslaitos. Helsinki.

Jackson, Shelly (2003): Batterer Intervention Programs. Where Do We Go from Here? NIJ Special Report. June 2003.

Johnson, Sara L., Grant Brian A. (1999): Review of Issues Associated with Serious Spouse Abuse Among Federally Sentenced Male Offenders. Research Branch, Correctional Services of Canada.

Kansallinen väkivallan vähentämisen ohjelma 26.1.2005

Kautto Timo (1998). Kehityslinjoja väkivallan uhriksi valikoitumisessa 1950-1995. Licensiaatintutkimus, Turun yliopisto.

Kavemann Barbara, Beckmann Stefan, Rabe Heike (2001): An overview of Work with Perpetrators of Domestic Violence in Germany. University of Osnabrück, Project WiBIG. <http://www.wibig.uni-osnabrueck.de>

Kenelle lyönnit kuuluvat? Vem angår våldet? Sosiaali- ja terveysministeriö Oppaita 2005:7.

Kivivuori Janne (1999): Suomalainen henkirikos. Teonpiirteet ja tekojen olosuhteet vuosina 1988 ja 1996. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen julkaisuja 159

Kropp, P. Randall (2004): Risk Assessment and Management of Spousal Assaulters and Stalkers. Teoksessa Undoing Harm. International Perspectives on Interventions for Men Who Use Violence Against Women. Ed. Mona Eliasson .Acta Universitatis Upsaliensis 2004.

Lehtinen Ari-Pekka (2002): Perheväkivalta- poliisin painajainen. Poliisiammattikorkeakoulu. Tiedotteita 17/2002

Lehtonen, Anja & Perttu, Sirkka 1999. Naisiin kohdistuva väkivalta. Kirjayhtymä. Helsinki.

McGuire James (2004): Understanding psychology and crime. Perspectives on theory and action. Open University Press.

Niemi Hannu, Sirén Reino (1997): Rikoksia kaupungissa. Tutkimus Vaasan varkaus-, vahingonteko- ja pahoinpitelyrikollisuudesta. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen julkaisuja 144.

Niemi-Kiesiläinen Johanna (2004): Rikosprosessi ja parisuhdeväkivalta. WSOY Helsinki.

Notko, Marianne 2000. Väkivalta parisuhteessa ja perheessä. Jyväskylän yliopiston Perhetutkimusyksikön julkaisuja 11/2000. Jyväskylä.

Nyqvist, Leo (2001): Väkivaltainen parisuhde, asiakkuus ja muutos: prosessin arviointi parisuhdeväkivallasta ja turvakotien selviytymistä tukevasta asiakastyöstä. Ensi- ja turvakotien liiton julkaisu 28. Helsinki: Ensi- ja turvakotien liitto.

Oikeustilastollinen vuosikirja 2000

"Perhe muurin toisella puolella". Rikosseuraamusviraston julkaisuja 1/2003

Perttu Sirkka (1999): Perhe- ja lähisuhdeväkivalta sosiaali- ja terveydenhuollossa. Ensi- ja turvakotien liitto, Nykypaino, Helsinki.

Piispa, Minna (2004): Väkivalta ja parisuhde. Nuorten naisten kokeman parisuhdeväkivallan määrittely survey-tutkimuksessa. Tilastokeskus. Tutkimuksia 241.

Polaschek, Wilson, Townsend & Daly (2005): Cognitive-Behavioural Rehabilitation for High-Risk Violent Offenders. An Outcome Evaluation of the Violence Prevention Unit, New Zealand. *Journal of Interpersonal Violence*

Rautava Marie, Perttu Sirkka (toim). "Tavoitteena uhrin turvallisuus – näkökulmia naiseen kohdistuvan väkivallan ehkäisyyn" (2003).

Rikollisuustilanne 2002. Oikeuspoliittinen tutkimuslaitos. Helsinki 2003.

Riski- ja tarvearvioinnin käsikirja 2004.

Ronkainen, Suvi 1998. Sukupuolistunut väkivalta ja sen tutkimus Suomessa. Tutkimuksen katveet valokeilassa. Naistutkimusraportteja 2/98. sosiaali- ja terveystieteiden ministeriö. Helsinki.

Sherman, L.W. (1992): *Policing Domestic Violence: Experiments and Dilemmas*. New York. Free Press

Sherman, L.W. (1995): *Domestic Violence and Deviance Theory: Understanding why arrest can backfire*. Teoksessa Chappell, Egger (toim): *Australian violence: Contemporary perspectives II*. Canberra. Australian Institute of Criminology.

Suominen Petteri (2004). Etelä-Suomen lääninhallituksen poliisiosasto. Tiedote.

Tilastokeskus 1997. Oikeustilastollinen vuosikirja.

Teemana huumeet 14. Samanaikainen päihteiden käyttö ja mielenterveyden häiriöt. Tiedote Euroopan huumausaineiden ja niiden väärinkäytön seurantakeskukselta. www.emcdda.eu.int

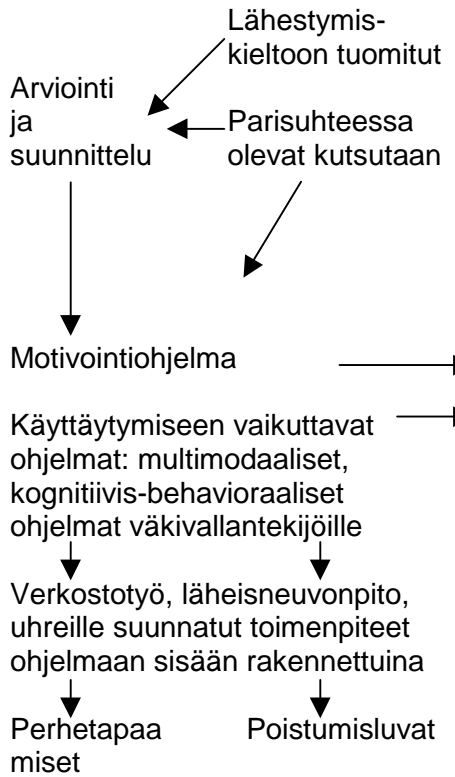
Undoing Harm. International Perspectives on Interventions for Men Who Use Violence Against Women. Toim. Mona Eliasson. Acta Universitatis Upsaliensis 2004.

Working together to combat domestic violence: cooperation, intervention, research. Findings of the evaluation research assessing intervention projects against domestic violence. Federal Ministry for Family Affairs, Senior Citizens, Women and Youth. BMFSFJ. 2004 <http://www.wibig.uni-osnabrueck.de/wibig1.htm>

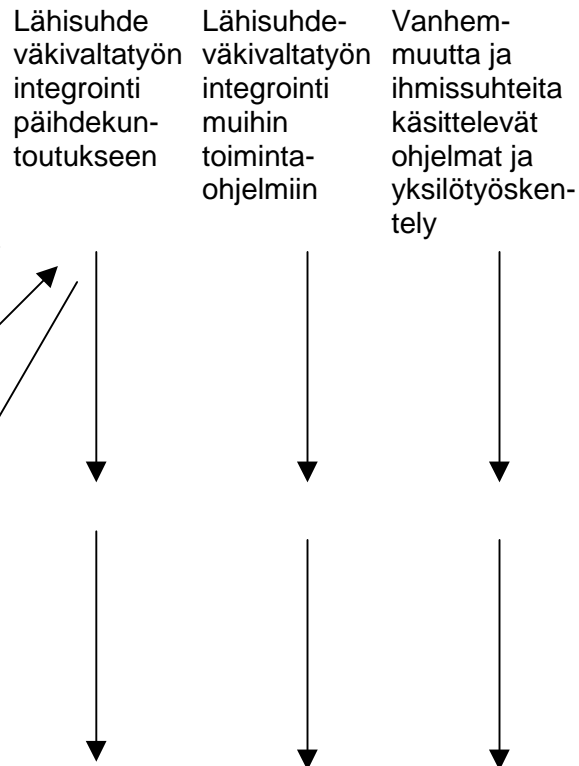

KAAVIO 1. EHDOTUS LÄHISUHDEVÄKIVALLAN OHJELMATYÖN JÄRJESTÄMISEKSI

OHJELMATYÖ

LÄHISUHDEVÄKIVALTATYÖTÄ TUKEVA TYÖ

OHJELMATYÖN LAADUNVARMISTUS

Taulukko 1

Nimi	Kesto	Uhrin tukiverkosto	Teoria	Jatkuva aloitus- Mahdollisuus	Strukturoitu	Vankeinhoidon käytössä	Lähde
Change (Skotlanti)	6 kk/ kerran viikossa	Kyllä	Kognitiivis-behavioraalinen	Ei tietoa	Kyllä	Skotlanti	Dobash& Dobash (2004)
Lothian Domestic Violence Probation Project (Skotlanti)	6 kk/ kerran viikossa	Kyllä	Kognitiivis-behavioraalinen	Ei tietoa	Kyllä	Skotlanti	Dobash& Dobash (2004)
Integrated Domestic Abuse Program (IDAP)	27 vkoa/ kerran viikossa	Kyllä	Kognitiivis-behavioraalinen	Kyllä	Kyllä	Iso-Britannia, Ruotsi	Kriminalvården, Ruotsi (2004)/ Home office GB
High Intensity Family Violence Prevention Programme	Korkean uusimisriskin tekijöille	Kyllä	Kognitiivis-behavioraalinen	Ei tietoa	Kyllä	Kanada	Natalie Gabor, Lynn Stewart 2001
Moderate Intensity Family Violence Prevention Programme	Keskimääräisen Uusimisriskin Tekijöille	Kyllä	Kognitiivis-behavioraalinen	Ei tietoa	Kyllä	Kanada	
Family Violence Maintenance Programme	Jatko-ohjelma	Kyllä	Kognitiivis-behavioraalinen	Kyllä	Ei tietoa	Kanada	
Cognitive Self Change	6 kk + 6 kk	Toistaiseksi ei	Kognitiivis-behavioraalinen	Ei	Kyllä	Yhdysvallat, Uusi-Seelanti	McGuire, (2004) Bush(2004), Polaschek, et al (2005)

Väkivallan katkaisu Lyömätön linja Espoossa	4 kk	Kyllä	Kognitiivis- behavioraalinen	Kyllä	Kyllä		Jari Hautamäki 2004
Jussi-työ Oulun ensi- ja turvakoti		Kyllä	Ei tietoa	Yksilötyötä			Hannu Säävälä 2004
Miesten kriisikeskus	1-5 kriisikäyntiä		Ei tietoa	Palveluohjaus			Jussi Pulli 2004
Kuopion kriisikeskus	10 viikkoa /kerran vkossa	Kyllä	Kognitiivis- behavioraalinen		Strukturointi meneillään		Mikko Pärssinen 2004
Miessakit ry	Ei tietoa	Ei	Ei tietoa				Miessakit ry
Mitta täysi- Mättet rågat Porvoo	15 viikkoa	Kyllä	Ei tietoa	Käyntikerrat ovat vaihdelleet			Olli Jäppinen 2004
Oiva	Motivointi + 10 kertaa		Ei tietoa				Malmi, Itäkeskus
Vaihtoehto väkivallalle/ Jyväskylä	Arviointi Motivointi Yksilötyö (1-6 kk) Ryhmä (6 kk)	Kyllä	Kognitiivis- behavioraalinen	Kyllä	Strukturoitu		Juha Holma Esa Ruuska
Wien Das Anti- Gewalt Training	8 kk Clearing-vaihe Ohjelma	Kyllä	Kognitiivis- behavioraalinen	Kytetty rikosoikeusjärjes- telmään			Rosa Logar 2004
WiBiG Osnabrücken yliopisto	8 eri ohjelman arviointia	Kyllä					www.wibig.uni- osnabrueck.de/wibig 1.htm Carol Hagemann- White